

DENKWIJZER
DW

**WETENSCHAPPELIJK INSTITUUT
VAN DE CHRISTENUNIE**

Jaargang 14 | Nummer 1 | april 2014

Postchristelijke dictatuur?

De opkomst van prosumers

Interview Stieneke van der Graaf

Evaluatie verkiezingsuitslagen

Democratie stelt hoge eisen

VOORwoord

Democratie stelt hoge eisen

Toen de Muur viel in 1989 leek de wereldwijde overwinning van de democratie nabij. Overal zouden er verkiezingen komen, tot Irak aan toe. Alle landen zouden weldra democratiseren, was de verwachting. Het pakte anders uit. Niet alleen bleken verkiezingen her en der nog lang niet tot een grote doorbraak in burgerlijke vrijheden te leiden, in het westen zelf - toch de babykamer van de democratie - begint het democratische bouwwerk te schudden op zijn grondvesten.

Electoraal fundamentalisme

De huidige kritiek op de democratie is niet mals. Politieke strijd draait niet meer om inhoud, om ideeën, maar is een zaak geworden van marketeers, aldus Roel in 't Veld. Het gaat niet meer om het winnen van mensen voor overtuigingen over het goede samenleven, maar om de pure poging zoveel mogelijk stemmen te trekken en aan de macht te komen. De politiek laat zich leiden door cijfertjes, peilingen en de media. Dat bracht David van Reybrouck ertoe een boek te schrijven met de titel: *Tegen verkiezingen*. We zijn 'electorale fundamentalisten' geworden, schrijft hij, doordat we na de Franse revolutie de democratie hebben versmald tot het af en toe uitbrengen van een stem. Als we niet gauw met een alternatief komen - door te gaan werken met lotingen - dan hobbelt de democratie snel bergafwaarts. We moeten democratie weer gaan zien als zelfbestuur, als iets waar burgers zelf een plek in hebben en verantwoordelijkheid voor voelen en dragen.

Sterfbed

Zou dat voldoen? Dragen lotingen en meer burgerschap bij aan de oplossing? Om wat roet in dit eten te gooien verwijs ik u naar het artikel van Ad de Bruijne. Volgens hem staat met de ontkerstening van de Nederlandse samenleving de democratie als geheel op het spel. Democratie is immers, aldus De Bruijne, "gebouwd op de overtuiging dat waarheid en goedheid bestaan en in beginsel voor alle mensen gelden en kenbaar zijn. Ook veronderstelt democratie dat alle burgers in een samenleving minstens een gedeeld belang bezitten, waarvoor zij zich samen verantwoordelijk weten. Omdat de vraag wat waar en goed is, niet bij voorbaat evident is en door alle burgers gelijk beantwoord wordt, vormt het publieke gesprek of debat daarover het hart van de moderne democratie." De vraag is dus hoe het gesteld is met het politieke debat van vandaag: wordt er nog echt geluisterd naar elkaar? Verkiezingstijden stemmen in dit verband niet optimistisch. Vraagt de democratie misschien teveel van ons momenteel?

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'G. Jan Spijker'.

GEERT JAN SPIJKER, EINDREDACTEUR

INHOUDSOPGAVE

- 04 - De opkomst van de prosumer** | INTERVIEW MET ROEL IN'T VELD
- 08 - Van christelijke democratie naar postchristelijke dictatuur?** | AD DE BRUIJNE
- 12 - Gemeenteraden buitenspel** | TYCHO JANSEN
- 18 - Een pornofilter opleggen?** | WILHELM KOLKMAN
- 21 - Primaat bij nationale parlementen** | PIM ROZA
- 24 - Democratische vermoeidheid** | GEERT JAN SPIJKER
- 28 - Tragisch denken en fatalisme in de politiek** | ROBERT VAN PUTTEN
- 32 - De Europese karavaan trekt verder** | GUIDO HOOVELD
- 38 - Beste verkiezingen ooit voor de ChristenUnie op lokaal niveau** | ANJA HAGA EN ERIK VAN DIJK
- 44 - 'Onze blik is over de grens gericht'** | INTERVIEW MET STIENEKE VAN DER GRAAF

WETENSCHAPPELIJK INSTITUUT
VAN DE CHRISTENUNIE

ChristenUnie
Bestuursvereniging

DenkWijzer, studieblad van de ChristenUnie. Jaargang 14, nr. 1, april 2014.

Oplage: 6000 | ISSN: 1568-5845

DenkWijzer is een publicatie van het Wetenschappelijk Instituut (de mr. G. Groen van Prinsterer stichting) en de Bestuursvereniging van de ChristenUnie. DenkWijzer wordt toegezonden aan alle donateurs van het Wetenschappelijk Instituut, aan alle bestuurders van de ChristenUnie en aan losse abonnees.

- Meer informatie over abonnement of donateurschap via: wi.christenunie.nl
- DenkWijzer verschijnt 3 keer per jaar.
- Deadline kopij volgende nummer: 01-07-2014
- Donateurschap WI per 01-01-2014: €36,00* per jaar. T/m 26 jaar € 20,00.*
- Donateur WI (kwartaalbetaling) € 9,00 mogelijk met aut. incasso.

*Bij aut. incasso, anders € 2,50 toeslag

Redactie:

Eppo Bruins (hoofdredacteur)
Bort Koelewijn (namens bestuursvereniging)
Bernadette van den Berg (namens bestuursvereniging)
Wouter Langendoen (namens Tweede Kamerfractie)
Geert Jan Spijker (eindredacteur)

Vormgeving:

frivista | concept & design, Amersfoort

Fotografie:

Folkert Rinkema, ChristenUnie, WI

Druk:

Drukkerij De Bunschoter

Uitgave, redactie en administratie:

Mr. G. Groen van Prinsterer stichting
Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie

Legaten:

Gedenkt u het WI testamentair dan luidt de tenaamstelling: Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie, 'Mr. G. Groen van Prinsterer stichting' Amersfoort. KvK dossiernr. 32084387.

Postbus 439, 3800 AK Amersfoort
Tel.: 033 - 422 69 60 | Fax: 033 - 422 69 68.
Email: denkwijzer@christenunie.nl
www.wi.christenunie.nl
www.bestuursdenkwijzer.christenunie.nl

Mocht u de toezending van DenkWijzer of uw donateurschap willen opzeggen, doe dit dan schriftelijk voor 31 december (per post of via ledenadministratie@christenunie.nl).

© ChristenUnie 2014

Overname van artikelen en/of illustraties uitsluitend na toestemming van de redactie.

De opkomst van de prosumer

© Maurice van den Bosch

DOOR GEERT JAN SPIJKER

Roel in 't Veld sprak in februari jl. zijn negende(!) oratie uit. De bestuurskundige neemt op zijn 72e nogmaals een hoogleraarschap op zich, en waarom niet? Hij kent het Nederlandse openbaar bestuur als weinig anderen. Hij leerde het van binnen en van buiten kennen door onderzoek en praktijkervaring. Ik sprak hem voor de gemeenteraadsverkiezingen, over kennisdemocratie, participatie en 'prosumerschap'. "Ik ben niet somber, eerder een optimist."

Het is verkiezingstijd. Hoe viert u het feest van de democratie?

(korte stilte) Ik houd van feestjes, maar dan wel van oprechte. Ik vind het mooi als mensen en partijen op basis van ideeën steun proberen te werven. En ik zie dat ook gebeuren. Maar niet meer zo veel. Politiek is meer iets van marketeers dan van programma's geworden. Veel partijen vinden maximale kiezerssteun en opiniepeilingen het belangrijkste, men kiest vervolgens een daarbij passende inhoud. Er wordt geklaagd dat kiezersgedrag onvoorspelbaar is geworden, maar dat hebben politici zelf uitgelokt. Men stelt personen voor inhoud. Media spelen daar uiteraard een cruciale rol in. In onze kennisdemocratie zijn media, politiek en wetenschap diepgaand afhankelijk van elkaar.

U klinkt sceptisch.

Ik ben zeker niet sceptisch. Ik schets alleen de feitelijke situatie. Die is geen noodlot. Ik geloof er sterk in dat mensen kunnen leren van eerdere ervaringen; wij zijn reflexieve wezens, we kunnen kiezen. Dat maakt mij optimist, niet somber. De toekomst is naar haar aard open. Zeker onze complexe netwerksamenleving is volstrekt onvoorspelbaar.

U betoogt in uw oratie dat er in onze democratie meer aandacht moet komen voor participatieve vormen. Er moet dus wel wat gebeuren.

De representatieve, formele kant van onze democratie moet meer ruimte laten aan participatieve democratie, aan zelfbestuur. Groepen burgers willen op meer informele wijze, los van de overheid, hun ideeën kunnen vormgeven. Ze doen dat meestal op basis van welbegrepen eigenbelang, maar ze moeten daarvoor wel de ruimte krijgen van de politiek. Geef burgers in nieuwe collectieven en organisaties meer zeggenschap en laat de overheid zich beperken tot het stellen van randvoorwaarden.

Bij mij in Amersfoort wordt een park aangelegd dat is ontworpen met veel inspraak van burgers. Bedoelt u zoiets?

Ja, maar het is dan wel cruciaal dat de gemeente het ook echt loslaat en niet na het participatieve proces met de burgers alsnog zegt: "Wij willen helemaal geen platanen, maar eiken!" Dat is funest voor het vertrouwen van bewoners. Vooraf moet de politiek goed helder hebben wat ze wel en vooral niet gaat doen. Dat vergt zelfbeheersing. Tegelijk is al die nieuwe participatieve bottom-up

actie alleen mogelijk als op de achtergrond de staat ook blijft functioneren. Vergelijk het met decentrale energieproductie: die werkt alleen als er ook een centrale is.

Waar komt die nieuwe nadruk op participatieve vormen vandaan?

We leven in een steeds complexere samenleving, waarin de overheid als sturende instantie geen centrale plek meer heeft. Sturing komt van veel verschillende kanten. De representatieve democratie schiet tekort, en participatieve vormen zijn daarom nodig voor het onderhoud aan de democratische structuur. Je ziet allerlei voorbeelden. Kijk naar dorps- en wijkraden. Ook het aantal coöperaties neemt enorm toe, op allerlei terreinen: van energie, wonen, samen glasvezel aanleggen tot beheer van dorpshuizen. In Noord-Brabant werken burgers nu samen tegen de verdroging van de grond. Een nieuw soort burger komt op, de prosumer.

De prosumer?

Door technologische ontwikkelingen zijn burgers in staat tot consumeren en produceren. Iedereen kan met zijn telefoon filmpjes maken en die verspreiden. Prosumers willen invloed op producten en diensten en nemen initiatief. Ze verenigen zich in gemeenschappen zoals de genoemde coöperaties en hebben daarbij geen overheid nodig.

Afschaffen dus toch, die centrale overheid met haar representatieve democratie?

We moeten niet naïef doen over deze ontwikkeling, er zijn ook schaduwkanten. Neem het Broodfonds tussen zzp'ers ter verzekering tegen arbeidsongeschiktheid. Consultants zullen zich graag als groep willen verzekeren, maar stel dat er een stratenmaker bij wil? Die wordt niet toegelaten vanwege een te hoog risico. Zorgverzekeraars hebben een acceptatieplicht, die mogen niet uitsluiten, maar dat kun je een puur particulier initiatief niet opleggen, dat is extreem ingewikkeld. Prosumers coöpereren, en dat leidt tot insluiting en uitsluiting van groepen. De vraag is dan: moet de overheid dan toch als vangnet van kwetsbaren optreden en een evenwicht herstellen?

Dat ligt wel voor de hand.

Maar het hoeft niet. Voor je het weet heb je

WAO-achtige toestanden, met een gigantische groep die er gebruik - of misbruik - van maakt. Ik kan me voorstellen dat het privaat wordt opgelost. De aanleg van drinkwaterleidingen was destijds ook geen publiek initiatief. De rijken deden dat op basis van welbegrepen eigenbelang, om zelf geen enge ziekten te krijgen.

Het lokale wordt dus belangrijker. Tegelijk wordt ook het globale en grensoverschrijdende steeds relevanter voor ons bestaan. U spreekt van 'glokalisering', wat bedoelt u daarmee?

Glokalisering betekent dat twee bewegingen tegelijkertijd plaatsvinden: lokalisering en globalisering. Zowel de plaatselijke gemeenschap als internationale verbondenheid achten we belangrijk. Sterker nog: dat globale en anonieme vinden we alleen verdraaglijk als we ook intimiteit kunnen ervaren. Het samengaan van dergelijke tegengestelden is typerend voor onze tijd. We zijn begaan met vrienden en familie en gebruiken producten van ver over onze landsgrenzen.

Volgende maand zijn de Europese verkiezingen. Er wordt veel geklaagd over het democratisch tekort van de EU, terecht?

De Europese democratie is veel meer dan alleen het stemmen op en functioneren van het Europees Parlement. De Europese democratie kent een heel verfijnd stelsel van beleidsontwikkeling. Heel complex, maar ook erg transparant. Het EP speelt daarin een rol, maar niet als enige. Uiteindelijk kent de EU veel checks and balances, en daar gaat het om in een democratie. Die zijn cruciaal om de tirannie te bestrijden en de altijd aanwezige kans op ongebreidelde machtsuitoefening te beteugelen. ■

Personalia Prof.dr. R.J. in 't Veld bekleedt aan Tilburg University de leerstoel Governance and Sustainability. Eerder vervulde hij acht hoogleraarschappen en vele ambtelijke en bestuurlijke functies. Hij is onder meer mede-oprichter van de Nederlandse School voor Openbaar Bestuur. Recent verschenen van zijn hand *Kennisdemocratie* (2010) en *Transgovernance* (2011).

Van christelijke democratie naar postchristelijke dictatuur?

DE ONOPLOSBARE CRISIS VAN DE WESTERSE DEMOCRATIE

DOOR AD DE BRUIJNE In het najaar van 2013 schilderde PVV-voorman Geert Wilders zijn collega Alexander Pechtold van D66 af als “een zielig, miezerig en hypocriet mannetje”. Marcel ten Hooven wees er terecht op dat deze stijl van discussiëren op gespannen voet staat met de wijze waarop in een democratie het debat gevoerd moet worden.

Wilders is democratisch verkozen en beweegt zich in de formele kaders van de democratie, maar toch is zijn optreden in een bepaald opzicht ondemocratisch. In het spoor van die waarneming wil ik doordenken en de stelling verdedigen dat de westerse democratie in een onoplosbare crisis verkeert en misschien zelfs stervende is. Het fenomeen Geert Wilders vormt van die crisis slechts één van de symptomen.

Een gevuld midden

Om die sombere claim te onderbouwen, ga ik eerst dieper in op de aard van de moderne democratie. Binnen de bezinning op het verschijnsel democratie wordt onderscheid gemaakt tussen formele en materiële democratie.² Formele democratie houdt in dat binnen een politieke samenleving geen religieuze, levensbeschouwelijke of ethische waarheid hoeft te gelden die samenbindend werkt en door alle burgers en groeperingen moet worden onderschreven. Bij materiële democratie is wel sprake van zo’n gevuld midden. Bijvoorbeeld in landen met een staatskerk geldt een variant van de christelijke levensovertuiging als zo’n verbindend centrum.

Het is echter ook denkbaar dat een dergelijk midden niet officieel is vastgelegd, maar wel feitelijk functioneert. Zo kennen de Verenigde Staten van Amerika een strikte scheiding van kerk en staat, terwijl tegelijk van alle Amerikanen een min of meer religieus getint geloof in de rol en bestemming van Amerika zelf verwacht wordt. Dat geloof ligt bovendien vast in symbolen en rituelen, zoals de dagelijkse groet aan de vlag door scholieren. Bij formele democratie mag iedere burger en groepering in het publieke domein maximaal zichzelf zijn, ook in visie en praktijk. De enige grens die daaraan gesteld wordt, is die van de speelruimte van de wet. Materiële democratie leidt ertoe dat levensbeschouwelijke uitgangspunten zich in het publieke domein moeten schikken naar het door allen gedeelde midden. Voor wat daarvan afwijkt, is in beginsel geen plaats in het publieke domein.

Nederlands pluralisme

Nederland heeft – op het eerste gezicht – decennialang een vergaande vorm van formele democratie gekend. Het pluralistische of verzuilde bestel, grotendeels ontwikkeld dankzij de invloed van Abraham Kuyper, leidde ertoe dat alle

levensbeschouwelijke tradities met gelijke rechten in het publieke domein mochten optreden.³ Daarmee gepaard ging een bijpassende publieke houding van aanvaarding en respect. De gedachte was: hoezeer je ook met de ander van mening verschilt, je aanvaardt hem met zijn opvattingen als gelijkwaardige speler op het vlak van de politieke samenleving. De consequentie daarvan is dat je zijn opvattingen tolereert en daarmee in gesprek gaat op basis van argumenten.

Van belang is te beseffen dat de Nederlandse context uniek was, omdat zelfs het liberalisme door Abraham Kuyper gedwongen werd zichzelf te begrijpen als slechts één van de levensbeschouwelijke stromingen in de samenleving. Sinds de Verlichting pretendeert het liberalisme immers dat het algemeen-menselijk en algemeen-geldig is en staat ‘liberaal’ in de eigen optiek gelijk aan ‘democratisch’.

Wilders als illustratie

Vandaag beleven wij het ogenschijnlijke einde van het model van formele democratie. Enkele aspecten van het optreden van Wilders illustreren dit. Hij wil immers dat enkele uitgesproken levensbeschouwelijk getinte overtuigingen en praktijken in de samenleving niet ter discussie staan en door allen gedeeld worden. Wie dat weigert, verdient geen of geen volwaardige plaats in de Nederlandse politieke samenleving. Daarbij denkt hij aan verworvenheden van de zogenaamde ‘Joods-christelijke-humanistische’ cultuurtraditie in een Nederlandse vorm: respect voor het individu, gelijkheid voor man en vrouw en voor homo en hetero, nadruk op Nederlandse taal en culturele eigenheden, kleedinggewoonten en dergelijke. Wie wil deelnemen aan de Nederlandse politieke samenleving, wordt geacht zich binnen dit kader te voegen.

Nieuwe materiële democratie

Wie beter toekijkt, zal echter moeten toegeven dat er vandaag iets anders aan de hand is dan een verschuiving van formele naar materiële democratie.

- Samenvatting**
- De Nederlandse democratie verkeert door de ontkerstening in een onoplosbare crisis.
 - Democratie is namelijk gebaseerd op overtuigingen die samenhangen met christelijke principes.
 - Het is daarmee denkbaar dat de democratie zich langs democratische weg afschaft.

We moeten vaststellen dat er ook in het verleden nooit echt sprake was van formele democratie, ja zelfs dat formele democratie conceptueel onmogelijk is. Al van Augustinus kunnen wij leren dat geen enkele samenleving bestaat, zonder een gedeelde liefde die haar identiteit bepaalt.⁴ Deze hoeft niet bewust en expliciet te zijn maar kan haar rol ook onherkend spelen. Zeker een democratische samenleving, waar ruimte voor pluraliteit groter is dan ooit, is niet denkbaar zonder een gedeeld midden van levensbeschouwelijke en morele overtuigingen en praktijken. Alleen al de enig resterende voorwaarde die het model van formele democratie bleek te stellen, namelijk dat allen binnen het kader van de wet blijven, illustreert dat.

Andere moraal, andere regelgeving

Het kader van de wet wordt namelijk altijd inhoudelijk mee gevuld door levensbeschouwelijke en morele overtuigingen, en kan in de loop van de tijd verschuiven. Wanneer de wet homoseksuelen gelijke rechten op het burgerlijk huwelijk toekent, ligt daarachter een verschuiving in de visie ten aanzien van de seksuele moraal. Het kader van de wet impliceert daarom per definitie een materiële dimensie in elk formeel concept van democratie.⁵ Bovendien kan deze materiële dimensie ook in de praktijk worden aangewezen. Zij functioneerde in het publieke debat binnen een formele democratie. Ook tijdens de pluralistische en verzuilde fase die wij in Nederland achter ons hebben, was dit het geval, al werd dit gedeelde midden vaak niet bewust gekozen en geformuleerd. Daarom beleven wij vandaag niet zozeer een overgang tussen formele en materiële democratie maar is er eerder sprake van een verschuiving in de inhoud van de materiële levensvisie.

Van christelijk via cultuurchristelijk...

De vraag is vervolgens wat de aard van die verschuiving is. Daartoe moeten we eerst vaststellen waarin tot voor kort het verborgen gedeelde midden bestond van onze in naam formele democratie. Zonder dat hier helemaal te kunnen uitwerken, stel ik dat dit midden vanaf het ontstaan van de Nederlandse democratie in de negentiende eeuw, voor een belangrijk deel christelijk gevuld was. Om die stelling te illustreren wijs ik op het werk van Abraham Kuypers, één van de instigatoren van de verzuiling en daarmee van het model van formele

democratie. Wie zijn *Parlementaire Redevoeringen*⁶ bestudeert en de debatten overziet die in zijn dagen in het parlement zijn gevoerd, merkt hoe vanzelfsprekend hij, als parlementariër én als minister-president, Gods naam en christelijke overtuigingen naar voren kon brengen. Deze inbreng wordt door zijn collega's niet slechts getolereerd, maar tot op zekere hoogte herkend en gedeeld. Kennelijk sloten de ingrijpende levensbeschouwelijke verschillen tussen christendemocraten, liberalen en socialisten destijds niet uit dat men het over centrale door het christelijk geloof gestempelde overtuigingen eens was. De brede christelijke volkstraditie vormde een belangrijk bestanddeel van het materiële midden in een ogenschijnlijk formele democratie.

Ook uit Kuypers systematische bezinning wordt dat duidelijk.⁷ Zoals bekend meent hij dat in de politieke sfeer alleen de algemene genade sturend kan zijn, en dat daar niet rechtstreeks vanuit Gods bijzondere openbaring gehandeld kan worden. Die algemene genade maakte het volgens hem mogelijk dat mensen uit verschillende levensbeschouwelijke tradities elkaar via argumenten konden bereiken en het bovendien eens zouden zijn over enkele basale religieuze en ethische uitgangspunten, namelijk de publieke erkenning van God als hoogste soeverein, de wering van publieke godslastering en de handhaving van de publieke zondagsrust. Achteraf gezien moeten we vaststellen dat wat Kuypers beschouwde als vrucht van de algemene genade historisch gezien veel meer voortkomt uit de gedeelde christelijke traditie waarin in zijn dagen vrijwel iedereen nog stond. De formele democratie in Nederland bevatte dus in de decennia waarin zij ontstond, een door de christelijke waarheid gekleurde materiële kern.

...naar postchristelijk

In de eerste helft van de twintigste eeuw nam de secularisatie weliswaar toe, maar in een cultuurchristelijke gedaante bleef dit gevulde midden feitelijk bestaan. De publieke successen van de neocalvinistische zuil zorgden aanvankelijk zelfs voor een zekere versterking doordat de wetgeving christelijke accenten ging vertonen, met name rond zondagsrust en godslastering. Sinds de tweede helft van de twintigste eeuw doorbrak de razendsnelle dechristianisering van de samenleving echter deze verborgen consensus. Intussen

‘Het concept van de moderne democratie kan niet bestaan zonder religieuze kern en is zelfs afhankelijk van de christelijke waarheid.’

bleef het officiële model van formele democratie voortbestaan, maar daaronder groeide een pluraliteit, die het eerdere (verzwegen) gedeelde midden wegnam.

Deze pluraliteit kreeg daarbij een ander karakter dan in het vroegere verzuilde model. In de eerste plaats werd het spectrum van levensvisies wijder. Atheïsme werd van een minderheidspositie in de marge tot één van de dominante oriëntaties. De islam meldde zich als nieuwe stroming in de samenleving. Klassiek liberalisme en socialisme verloren hun cultuurchristelijke dimensie. In de tweede

plaats verdween ook de levensbeschouwelijke oriëntatie zelf als organiserend beginsel voor het publieke domein. Er ontstond een individualistische variant van pluralisme die zich niet meer publiek laat organiseren langs levensbeschouwelijke lijnen. Mee daardoor is er sprake van een voortdurend zwenkend patroon van verbindingen, partijen en machtsverhoudingen.

Drie opties over

Menselijk gesproken zijn er vervolgens slechts drie mogelijkheden:

- a. Er wordt openlijk gekozen voor een nieuw gedeeld midden waarin iedereen zich moet voegen. Dat willen bijvoorbeeld diegenen die hun toevlucht zoeken bij een publiek beleden Joods-christelijke-humanistische traditie. Dat zou de islam in beginsel uitsluiten, maar ook lastig worden voor radicale laatmoderne denkers als de filosoof-eticus Peter Singer, die juist meent dat de breuk met deze traditie een nieuwe sprong voorwaarts in de evolutie van de mensheid zal veroorzaken.
- b. Er groeit onder de oppervlakte een nieuw gedeeld midden waarin ieder lid van de samenleving feitelijk participeert. Afgezien van meer triviale collectieve verbindingen als sportfestijnen, koningshuis en publieke symbolen ligt dit momenteel niet erg voor de hand.
- c. De democratie raakt in een crisis en slaat vroeg of laat om in een vorm van dictatuur. Dit laatste kan langs meerdere routes gebeuren, waarvan de meest rechtstreekse die is van een gewelddadige greep naar de macht. Deze optie is momenteel niet waarschijnlijk. Het is echter ook denkbaar dat de democratie langs democratische weg zichzelf min of meer afschaft. Dat gebeurt wanneer het volk in meerderheid kiest voor leiders en wetten met een ondemocratische inslag. Dit is minder denkbeeldig, zoals de voorbeelden van het Duitsland van Hitler, het Egypte van Morsi en het Rusland van Poetin bewijzen. Zou Nederland in meerderheid op Wilders stemmen, dan wordt dit gevaar reëel.

Noten

¹ *Nederlands Dagblad* 28-9-2013

² G.G. de Kruijf, *Waakzaam en nuchter.*

Over christelijke ethiek in een democratie, Baarn: Ten Have, 1994, 166v.

³ Richard J. Mouw, Sander Griffioen, *Pluralisms and Horizons. An Essay in Christian Public Philosophy*, Grand Rapids: Eerdmans, 1993; Stephen V. Monsma, Christopher J. Soper, *The Challenge of Pluralism. Church and State in Five Democracies*. 2nd ed. Lanham: Rowman&Littlefield Publishers, 2008.

⁴ Aurelius Augustinus, *De stad van God* (vertaald en ingeleid door Gerard Wijdeveld), Baarn: Ambo, 1983, XIX, 24.

⁵ André Rouvoet, *Politiek met een hart. Beschouwingen over politiek en moraal*, Kampen: Kok, 2000, 25, 30.

⁶ A. Kuyper, *Parlementaire redevoeringen Deel 1 (Kameradviezen), Deel 2-4 (Ministerieele redevoeringen)*, Amsterdam: Van Holkema en Warendorf, 1908-1912.

⁷ A. Kuyper, *Het Calvinisme. Zes Stone-lezingen in oktober 1898 te Princeton (N-Y) gehouden*. Kampen: Kok, 2-1925, 90v; A. Kuyper, *Ons Program*, Amsterdam: Hövecker&Wormser, 5-1907, 80.

⁸ Marin Terpstra, *Democratie als cultus. Over politiek en religie*, Amsterdam: Boom, 2011.

⁹ Oliver O'Donovan, *The Desire of the Nations. Rediscovering the roots of Political Theory*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996, 268-271; Oliver O'Donovan, *The Ways of Judgment. The Bampton Lectures 2003*, Grand Rapids: Eerdmans, 2005, 127-163.

¹⁰ Eric Nelson, *The Hebrew Republic. Jewish Sources and the Transformation of European Political Thought*, Cambridge, Ma., London, Eng.: Harvard University Press, 2010.

Geen democratie zonder christelijke waarheid

Met de voorgaande gedachtlijn heb ik al gedeeltelijk aannemelijk gemaakt dat de westerse democratie in een crisis verkeert. Die stelling kan echter nog krachtiger worden onderbouwd wanneer wij ons realiseren dat niet alleen de Nederlandse democratie in historische zin nooit zonder de christelijke traditie heeft bestaan, maar dat het concept van de moderne democratie *zelf* niet kan bestaan zonder religieuze kern en zelfs afhankelijk is van de christelijke waarheid.⁸ Als dat waar is, impliceert dechristianisering per definitie dat het voortbestaan van de democratie op het spel staat. Democratie is gebouwd op de overtuiging dat waarheid en goedheid bestaan en in beginsel voor alle mensen gelden en kenbaar zijn. Ook veronderstelt democratie dat alle burgers in een samenleving minstens een gedeeld belang bezitten, waarvoor zij zich samen verantwoordelijk weten. Omdat de vraag wat waar en goed is, niet bij voorbaat evident is en door alle burgers gelijk beantwoord wordt, vormt het publieke gesprek of debat daarover het hart van de moderne democratie. Dat debat vindt plaats vanuit de verwachting dat het ons minstens iets dichterbij brengen bij overeenstemming over die waarheid in dienst van dat gedeelde belang.

Erkenning van Gods soevereiniteit

Daarbij zijn twee basale christelijke overtuigingen onmisbaar. In de eerste plaats betreft dat de *erkenning dat alleen God soeverein is*. Menselijke regeerders danken hun positie nooit aan het feit dat zij in zichzelf meer zijn dan het volk. Samen met hun onderdanen staan zij onder Gods gezag. Dat leidt tot relativering van overheidsgezag en erkenning van de relatieve rechten van het volk, twee kenmerkende trekken van de moderne democratie. Overheidsgezag zonder draagvlak in een volk kan niet blijvend legitiem zijn. Elke overheid moet

bovendien luisteren naar het volk om te bepalen wat in de gegeven omstandigheden passend is. In een democratie mag het volk meespreken over wat waar en goed is in het kader van het gedeelde publieke belang.

Ieders stem telt

Daarmee komt de tweede basale christelijke overtuiging in beeld, namelijk dat *binnen het volk in principe ieders stem telt en mag klinken*. Ieders stem wordt daarom met respect en verwachting begroet en aangehoord. O'Donovan heeft erop gewezen dat dit model teruggaat op het voorbeeld van de nieuwtestamentische kerk sinds Pinksteren, waarop de Reformatie weer teruggreep.⁹ Juist de Reformatie droeg sterk bij aan de opkomst van de moderne parlementaire democratie.¹⁰ In de kerk van Pinksteren was iedereen gelijkwaardig en had de minste slaaf evenveel recht om te profeteren als de hoogst geplaatste.

Het democratische recht om mee te mogen spreken op weg naar het kennen van de waarheid waarnaar het publieke domein geordend kan worden, is principieel het recht van iedere burger. De enige reden dat dit recht gedelegeerd is aan volksvertegenwoordigers ligt in de praktische onwerkbaarheid die het zou betekenen. Het woord waarmee we aanduiden dat we deze bevoegdheid delegeren aan anderen, herinnert nog aan de oorspronkelijke betekenis. Bij verkiezingen 'stemmen' wij. Wij delegeren onze 'stem', dat is dus ons recht om mee te spreken, aan mensen (of partijen) van wie wij vertrouwen dat wij in hun spreken onze eigen inbreng kunnen herkennen.

Schijn van democratie

Het valt niet moeilijk in te zien dat deze twee principes vandaag wankelen. De laatmoderne samenleving erkent niet langer de soevereine God, waarmee de basis wegvalt voor het samenspel tussen overheid en volk en tevens voor de

‘Wilders vergroot slechts uit wat kenmerkend wordt voor onze democratie als geheel. Onder een schijn van democratie wordt de kracht ervan verloochend.’

principiële gelijkwaardigheid van mensen. Het voorbeeld van de kerk van Pinksteren ebt bovendien weg uit het collectieve geheugen. En vooral: er is geen vertrouwen meer dat er uiteindelijk één waarheid bestaat, die alle mensen kunnen kennen en die hen kan verenigen. Als gevolg daarvan worden in de politiek de rollen van regering en parlement met elkaar verward. Stemmen is niet langer een inbreng leveren aan het publieke debat, maar een manier om je voorkeur en wil te laten gelden en zo nodig door te zetten. Het publieke domein wordt niet langer bepaald door (de zoektocht naar) waarheid maar door de bundeling van macht. Het gevolg is dat regeerders en volksvertegenwoordigers zich laten gijzelen in een continue verkiezingsstrijd die zelfs doorgaat als er geen verkiezingen naderen. Zij voelen zich gedwongen permanent te werken aan hun imago en populariteit.

Het publieke debat behelst steeds minder een inhoudelijke, respectvolle en door verwachtingen gestuurde positieve uitwisseling waaruit gezamenlijk inzicht geboren zou moeten worden. Het degeneert tot een rituele en op effect gerichte retorische show om zoveel mogelijk macht te ontplooiën en kiezers te mobiliseren. Op scoren beluste media en hitsige opiniepeilers regisseren onbedoeld dit sterfbed van het democratisch bestel. Tegen deze achtergrond staat ook de spreekwoordelijk wazige en verhullende taal waarmee veel politici zich om hete brei heen bewegen. In dit decor past het om zo nodig te draaien en de ene keer iets heel anders te zeggen dan de volgende keer. Waar geen diepere waarheid meer bestaat, zal menselijke taal steeds vaker alleen nog maar in dienst staan van het effect. Daarom verruwt het taalgebruik, niet alleen op straat maar helaas ook in het parlement. Ook wordt het steeds minder belangrijk om inhoudelijk zo naar de ander te luisteren dat diens bijdrage geïntegreerd wordt in die van jezelf om zo mogelijk samen een gedeelde waarheid te naderen. Je door de ander laten overtuigen en je eigen mening bijstellen, geldt zelfs als teken van zwakte waarmee je geen stemmen trekt.

Veel trekken uit deze schetsen passen naadloos bij de politieke stijl en de politieke opvattingen van populistische Wilders. Toch moeten we tegelijk beseffen dat vrijwel alle stromingen en politici er trekjes van hebben. Wilders vergroot slechts uit

wat kenmerkend wordt voor onze democratie als geheel. Met een variatie op een Bijbeltekst kun je zeggen dat onder een schijn van democratie de kracht ervan wordt verloochend.

Dus dictatuur?

Met het wegebben van de christelijke traditie dreigen dus basale wezenskenmerken van de westerse democratie te verdwijnen. Zonder deze trekken kan onze democratie menselijkerwijs niet blijven bestaan en lijkt het onafwendbaar dat zij vroeg of laat verschuift in de richting van gecamoufleerde of openlijke dictatuur.

Tenminste ..., wanneer wij het ‘menselijkerwijs’ benaderen. Het beslissende perspectief op de politieke werkelijkheid is namelijk dat van Gods verborgen regering van de aarde tot aan het moment dat zijn koninkrijk publiek gevestigd wordt. Dat er een samenhangende samenleving is, waarin politiek gezag erkend wordt en zelfs een democratisch bestel mogelijk werd, is uiteindelijk te danken aan de verborgen leiding van God zelf. Ook waar onze redeneringen zouden leiden tot de pessimistische inschatting dat de democratie ondermijnd wordt, blijft God bij machte om ook in een postchristelijk Nederland, waar geen vertrouwen in gedeelde waarheid meer bestaat, toch een gedeeld midden te laten groeien, misschien zelfs onbewust. Zo blijft het denkbaar dat voorwaarden voor het democratisch model, die oorspronkelijk christelijk van karakter waren, ondanks de dechristianisering tot op zekere hoogte blijven bestaan.

À Dieu

Christenen kunnen een dergelijk gedeeld midden niet langs politieke weg afdwingen, maar er wel indringend om bidden en de democratie aan God opdragen. Bovendien kunnen zij bij hun optreden in de politieke arena zichzelf vergaand distantiëren van de stijl die daar oprukt, en zich blijvend voeden met het voorbeeld van de kerk van Pinksteren. Dan kan een pessimistische conclusie tegelijk hoopvol klinken: democratie à Dieu! ■

Auteur

Dr. Ad de Bruijne is hoogleraar Ethiek aan de Theologische Universiteit Kampen.

Gemeenteraden buitenspel

DOOR TYCHO JANSEN De gemeenteraadsverkiezingen zijn achter de rug als dit nummer op de mat ligt. We hebben gestemd. Maar hoe zinvol was die stem eigenlijk? Heeft de raad eigenlijk invloed op het gemeentebestuur? En is er voor gemeenten nog wel ruimte om eigen beleid te bepalen?

In de afgelopen jaren is schaalvergroting in het lokaal openbaar bestuur een steeds belangrijker onderwerp geworden. Van herindeling tot samenwerkingsverbanden: bestuurders lijken massaal op zoek naar een grotere kurk om op te drijven. De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties Plasterk leek kort na zijn aantreden zelfs een eigen norm (minimum inwoneraantal) te introduceren voor het bestaansrecht van een autonome gemeente. Er bleek echter onvoldoende draagvlak om de provincies te vergroten tot landsdelen en kleine gemeenten te dwingen tot herindeling.¹

Toch is de discussie over 'te kleine gemeenten' nog lang niet verdwenen. Bij de presentatie van de uitkomsten van de landelijke enquête onder raadsleden over samenwerking en herindeling spreekt Raadslid.nu-voorzitter Peter Otten zelfs van een "te prijzen realiteitszin" bij raadsleden die herindeling als onvermijdelijk zien.

Herindeling onvermijdelijk?

Herindeling klinkt ineens als het onvermijdelijke, logische en enig realistische toekomstbeeld voor kleinere gemeenten. Het alternatief voor die andere lijdensweg: intergemeentelijke samenwerking. In de discussie over de uitdagingen voor de lokale overheid van nu en morgen lijkt - door de focus op

schaalvergroting - de democratische legitimatie van kaderstelling, controle en volksvertegenwoordiging uit beeld geraakt.

In dit artikel wordt eerst gekeken naar de achtergronden van de hang naar schaalvergroting. Een weg waarin vooral de lokale volksvertegenwoordigers ver achterop lijken te zijn geraakt. Vervolgens wordt gezien of samenwerking kan met behoud van democratische legitimiteit, om uit te komen bij een pleidooi voor terughoudendheid in de overdracht van bevoegdheden en blijkt er toch nog iets te herindelen voor de minister.

Nieuwe relatie rijk - gemeenten

De onderwerpen 'samenwerking' en 'herindeling' zijn nauw verbonden met de overdracht van nieuwe taken en verantwoordelijkheden aan gemeenten. Het is echter te eenzijdig dit proces te beperken tot de drie grote decentralisaties. De lokale overheid ondergaat al langer een grote metamorfose. Twee belangrijke processen als voorbeelden: de implementatie van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO) en het proces i-NUP, beter bekend als e-overheid.

WMO: regels op detailniveau

De invloed van de introductie van de WMO op gemeenten was enorm. De maatschappelijke positie

GEZOCHT: SCHAALVERGROTING MET DEMOCRATISCHE LEGITIMATIE

van de gemeente werd sterk geïntensiveerd; maar was allesbehalve nieuw. Wat wel nieuw was, was het detailniveau van de regelgeving van de rijksoverheid. Lokale beleidsvrijheid werd ingeperkt tot "richting geven aan (...) te nemen beslissingen".²

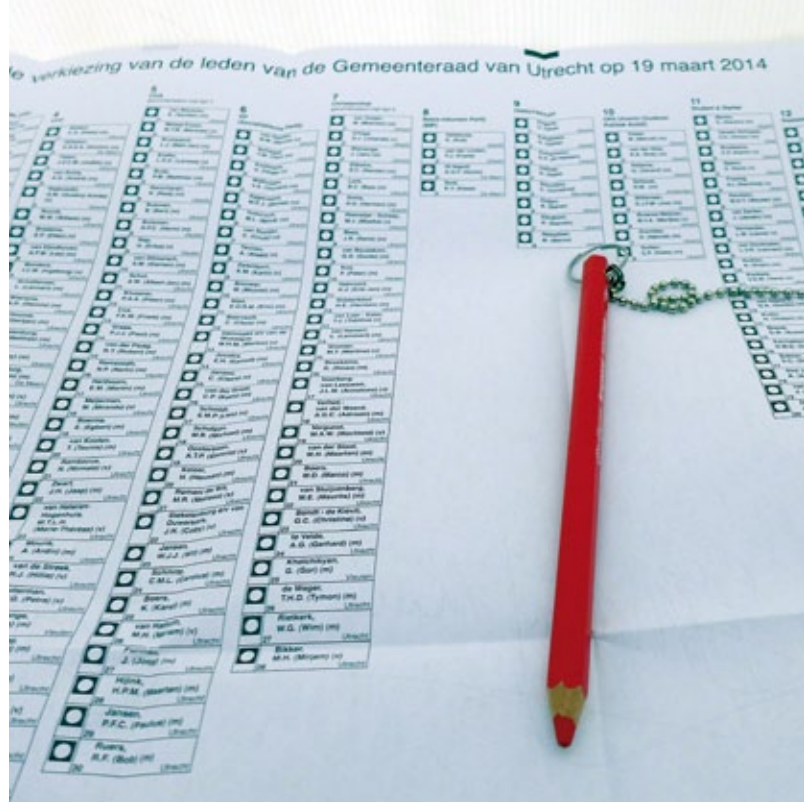
E-overheid: raden aan de zijlijn

Het Nationaal Uitvoeringsprogramma Programma Dienstverlening en e-overheid (NUP) en de bijbehorende overheidsbrede implementatieagenda (i-NUP) hadden grote invloed op het huishouden van de gemeente. Op weg naar een gemeente, die 'het' loket voor de gehele overheid wordt, is inmiddels menig gemeentehuis ook letterlijk verbouwd. Reorganisaties³, de introductie van Klantcontactcentra en deelname aan projecten als Antwoord(c) hebben de gemeentelijke organisaties blijvend veranderd. Hierbij stonden de gemeenteraden doorgaans aan de zijlijn. De doelen die werden (en worden) nagestreefd zijn in hoge mate de (lokale) ambtelijke vertaling van door de rijksoverheid uitgerolde programma's en plannen. De betrokkenheid van gemeenteraden blijft dan veelal slechts: "voorstel tot krediet voor verbouwing van...".

Nieuwe taken vanuit de rijksoverheid hebben de gemeentelijke (ambtelijke) organisatie veranderd en op onderdelen meer 'autonoom' gemaakt ten opzichte van het lokaal bestuur. Mogelijk hier en daar versterkt door de introductie van het duaal stelsel, is de gemeentesecretaris inmiddels de directeur van een modern en zelfstandig dienstverlenend bedrijf.

De gemeente als filiaal van het rijk

De gemeente wordt, naast zelfstandig bestuursorgaan, steeds meer een *filiaal van de rijksoverheid*.

Ze is er voor dienstverlening, aangeboden door de rijksoverheid en op grond van verregaande instructies uitgevoerd door de lokale ambtelijke dienst. De ruimte voor lokaal beleid wordt beperkt tot accenten in het aanbod van diensten. Ook bij de actuele decentralisaties zijn er centrale instructies voor de lokale inrichting en uitvoering. 'Gouden koorden', aldus het verkiezingsprogramma van de ChristenUnie.⁴ Gemeenten krijgen wel eindverantwoordelijkheid en op punten een controlerende rol, maar geen kaderstellende rol.

Stille revolutie

De gemeente verleent al veel langer door het Rijk voorgeschreven diensten. Variërend van vergunningen tot persoonlijke documenten. Voor die producten zijn de verschillen in leges tussen buurgemeenten lastig uit te leggen. Echter, ze zijn wel de trotse getuigen van de autonomie van de gemeente.

Samenvatting

- Het tekort aan democratische legitimiteit door schaalvergroting is geen reden tot herindeling, maar vraagt om samenwerking die zich meer richt op uitvoering.
- Het tekort aan democratische legitimiteit wordt versterkt door de overdracht van beleidsbepalende bevoegdheden. Gemeenteraden moeten zuiniger zijn op hun recht op amendement. Het samenwerkingsverband moet zich beperken tot uitvoering en advies.
- Het loyaliteitsconflict van portefeuillehouders vraagt om een nieuwe rol als toezichthouders op zelfstandige, ongebonden bestuurders. Een aanpassing van de Wgr daartoe is dringend noodzakelijk.

De ontwikkeling tot *filiaal van de rijksoverheid* lijkt een stille revolutie. Steeds vaker blijkt de gemeenteraad niet langer de huisvader van gemeentelijk beleid en organisatie. De toename van instructies in wetgeving, AmvB's, ministeriële uitvoeringsregels, maar evenzo de toenemende invloed van de door de VNG overeengekomen afspraken, smoren de lokale beleidsvrijheid en daarmee de democratische positie van de kaderstellende gemeenteraad.

Dient de wethouder nog het gemeentebelang?

Ontwikkelingen zoals de transitiearrangementen hebben een belangrijk effect op lokale verhoudingen. De lokale portefeuillehouder is de gemeenteraad verantwoording schuldig voor resultaten die voortkomen uit beleid dat niet door diezelfde raad is vastgesteld. De rol van de portefeuillehouder verschuift van een vertegenwoordiger van de gemeente in het betreffende samenwerkingsverband naar die van de vertegenwoordiger van het samenwerkingsverband bij de gemeente. De wethouder eindigt in een loyaliteitsconflict tussen gemeente en samenwerkingsconstructie.

De Wet op de gemeenschappelijke regelingen (Wgr) vormt de basis voor verreweg de meeste van deze samenwerkingsverbanden. De Wgr biedt individuele gemeenten de mogelijkheid bevoegdheden te delegeren aan een samenwerkingsverband met andere gemeenten. De basis blijft de door individuele gemeenten vastgestelde delegatie. De Wgr is dan ook gericht op een regeling die een afgeleid karakter behoudt en geen zelfstandige bestuurslaag wordt.⁶

In de praktijk ontwikkelen veel samenwerkingsverbanden juist wel een toenemende zelfstandigheid. Bekend voorbeeld zijn de GGD's: formeel verlengd lokaal bestuur en financieel afhankelijk, maar zeer zelfstandig en verregaand autonoom. Andere voorbeelden zijn de Veiligheidsregio's en de recent gevormde Regionale Uitvoeringsdiensten (RUD's).

Loyaliteitsconflict

Al voor de dualisering bleek hoe verlengd bestuur zich tot bestuur 'op grote afstand' ontwikkelde en hoe dit een dubbele loyaliteit opleverde voor de betrokken bestuurders.⁷ In veel besturen ontstaat eenzelfde gevoel van collegiaal bestuur, dat bestuurders ook kennen vanuit de lokale colleges.

Het bestuur voelt haar verantwoordelijkheid voor het reilen en zeilen van de organisatie van het samenwerkingsverband. Er vormt zich een nieuw 'wij-gevoel', een nieuwe loyaliteit.

Echter, wat goed is voor de samenwerking, blijkt lang niet altijd goed voor de deelnemende gemeenten. Het loyaliteitsconflict wordt veelal versterkt door een heel persoonlijke component. Bestuurders binnen dezelfde regio ontmoeten elkaar steeds vaker in allerlei besturen en overleggen. Met de meer intensieve samenwerking tussen gemeenten groeien ook de collegiale en daarmee persoonlijke banden tussen bestuurders. Dit voegt (ongemerkt, maar logischerwijs) een nieuwe overweging toe: "Wat zullen de burens wel niet denken?". Bestuurders, het zijn net mensen.

Verlengd bestuur op onoverbrugbare afstand

In een interview in *Binnenlands Bestuur* noemde Arie Slob de intergemeentelijke samenwerkingsconstructies "gedrochten" met een "groot democratisch tekort".⁸ Een gevaar dat de Raad voor het Openbaar Bestuur al in 2000 signaleerde.⁹ De noodzaak tot samenwerking en de daarin te realiseren (schaal)voordelen worden doorgaans overschaduwd door de ervaring van het gebrek aan controle en beheersing. In het bijzonder bij de bij wet opgedragen samenwerkingsverbanden (GGD, Veiligheidsregio, RUD) is er sprake van vervreemding tussen de organisatie en de bestuurlijk eindverantwoordelijke, de gemeenteraad. De schaalvergroting biedt kansen voor de professionaliteit en deskundigheid van de ambtelijke organisatie. Specialisten kunnen voor meerdere gemeenten tegelijkertijd worden ingezet en de kwetsbaarheid van kleinere organisaties wordt weggenomen.

De Stelselherziening Jeugd

Het rijk bepaalde de regiovorming en het bijbehorend tijdspad. In het voorwoord van het eindrapport beschrijft de voorzitter van de Transitiecommissie hoe iedere regio hun 'arrangement' in maximaal een uur moest toelichten. Het rapport toont hoe het accent van 'stelselherziening' verschuift naar 'opvangen van de bezuiniging'.⁵ Ook bij de totstandkoming van de arrangementen stonden de gemeenteraden buitenspel. Daarvoor bood het gegeven tijdspad onvoldoende ruimte.

‘De ontwikkeling tot *filiaal van de rijksoverheid* lijkt een stille revolutie. Steeds vaker blijkt de gemeenteraad niet langer de huisvader van gemeentelijk beleid en organisatie.’

Vervreemding

Echter, naast de genoemde dubbele loyaliteit van de bestuursleden, blijkt juist door die schaalvergroting 'afstand' te ontstaan. Dit begint bij de 'vervreemding'. Bijvoorbeeld door verzakelijking van contacten met burgers en ondernemers. Waar voorheen contact was met een ambtenaar van de eigen gemeente, is er nu contact met 'iemand van een bureau'.

Noten

¹ “Onderzoek onder Raadsleden naar regionale samenwerking, gemeenschappelijke regelingen en herindeling”, uitgevoerd door Overheid in Nederland in opdracht van Raadslid. Nu, 13 januari 2014.

² Wet Maatschappelijke Ondersteuning van 29 juni 2006, artikel 3, lid 1. In dit kader wordt ook verwezen naar artikel 6A, lid 1, waarin de wetgever stelt dat met nadere regelgeving de werkwijze van de lokale overheid kan worden geregeld.

³ Aardema, H. en A. Korsten, “Gemeentelijke organisatiemodellen, Hoe integraler het moet, hoe minder je ziet...”, opgenomen in Bekke, A. e.a. (red.), “Naar een collegiaal en samenhangend overheidsbestuur”, 's-Gravenhage, Raad voor het openbaar bestuur, 2009.

⁴ ChristenUnie Verkiezingsprogramma 2013 – 2017 Voor de verandering, p 21.

⁵ Eindrapportage beoordeling transitiearrangementen, Transitiecommissie Stelselherziening Jeugd, November 2013.

⁶ Kamerstukken II 2003/04, 29 200 VII, nr. 56.

⁷ O. Ritsema, *Controle op gemeenschappelijke regelingen door de gemeenteraad*, Universiteit Twente, juli 2008, die onder meer verwijst naar: Gaastra, A.F., Traag, J.M.E. En C.J.N. Verstedden, *Info Wet gemeenschappelijke regelingen*, 's-Gravenhage, VUGA Uitgeverij BV, 1995.

⁸ Binnenlands Bestuur, 16 augustus 2012, interview met Y. de Koster, Slob: ‘Juist nu stevige raden’.

⁹ Raad voor het Openbaar Bestuur, *Bestuurlijke samenwerking en democratische controle*, 's-Gravenhage, juni 2000.

¹⁰ Gemeentewet, artikel 147b

¹¹ Binnenlands Bestuur, 14 december 2013, *Gemeenschappelijke Regeling neigt naar ‘wangedrocht’*.

¹² Gemeentewet, artikel 8

¹³ ChristenUnie Verkiezingsprogramma 2013 – 2017 Voor de verandering, p 21.

¹⁴ Wet op de gemeenschappelijke regelingen, artikel 12, 13 en 14, beperkt de mogelijkheden voor de samenstelling van het bestuur.

Daarnaast is de besluitvorming verspreid over meerdere, soms tientallen, gemeenten. Hierin schuilt het grootste deel van het democratisch tekort: niet het college of de gemeenteraad stelt de beleidsnotities en financiële jaarstukken vast, maar het bestuur. De deelnemende gemeenteraden worden in de gelegenheid gesteld, vaak onder tijdsdruk en daardoor soms achteraf, 'hun gevoelens te uiten'.

Voor de individuele gemeenteraad is daarmee het recht op amendement¹⁰ beperkt tot een zienswijze. Middels die zienswijze kan de raad het bestuur van de gemeenschappelijke regeling trachten te bewegen tot aanpassing van het voorgenomen besluit. Het verlengd bestuur blijkt veelal bestuur op een schier onoverbrugbare afstand. In ieder geval is het uitgangspunt van de wetgever “geen nieuwe bestuurslaag” te vormen niet gehaald.

Dan maar herindelen?

Steeds meer gemeenteraden verliezen het vertrouwen in samenwerkingsconstructies.¹¹ Tegelijkertijd wordt, ter voorkoming van kwetsbaarheid en grote risico's, de noodzaak van samenwerking en schaalvergroting wel onderschreven. Rest ons dan niets anders dan herindeling?

Dat klinkt onlogisch; vanwege de nadelen van schaalvergroting op één onderdeel, de schaal (omvang) van de gehele gemeente vergroten. Waarna vervolgens blijkt dat de heringedeelde gemeente betrokken blijft bij nagenoeg dezelfde gemeenschappelijke regelingen. Immers, die nieuwe gemeente krijgt (meestal) niet de omvang van het werkgebied van de meeste regelingen.

Belangrijker punt van overweging is de relatie met de burger. Die is immers ook kiezer en heeft het grondwettelijk recht van de parlementaire vertegenwoordiging, in de vorm van de gemeenteraad. In grotere gemeenten vertegenwoordigen raadsleden een veel grotere groep inwoners dan in kleinere gemeenten. Herindeling maakt de afstand tot de lokale politiek dus per definitie groter. Omgekeerd wordt de afstand van politicus tot burger ook groter. De raadsleden van die grote samengestelde gemeente hebben minder kennis van alle dorpen, wijken en bedrijventerreinen.

Is de volksvertegenwoordiging in staat - gezien de snelheid van alle ontwikkelingen - zicht te krijgen op alle uitdagingen die spelen in die nieuwe gemeente? Of is zij daarvoor afhankelijk van de

‘Met de intensieve samenwerking tussen gemeenten groeien de banden tussen bestuurders. Dit voegt een nieuwe overweging toe: "Wat zullen de burens wel niet denken?"’

informatie van de zijde van het college? Herindeling vergroot de afstand tussen burger en overheid (en vice versa). En al zou de kaderstellende en controlerende rol van de raad worden versterkt; het gaat ten koste van zijn volksvertegenwoordigende rol; alsnog ontstaat er een democratisch tekort!

Samenwerken op passende schaal

Gemeenten staan voor uitdagingen die aanleiding zijn voor schaalvergroting. En zeker wanneer het Rijk daarbij samenwerking afdwingt, lijkt het zicht op een goede afloop verloren.

Maar samenwerking en democratische verantwoording kunnen samengaan. In zijn eerder genoemde interview geeft Arie Slob aan dat de ChristenUnie taken het liefst uitgevoerd ziet worden "door de democratische gelegitimeerde bestuurslaag die het beste past qua aard en/of schaal".¹³ Die schaal kan ook bereikt worden door samenwerking; maar dan wel op een democratisch verantwoorde wijze.

Bepalend voor de democratische legitimatie zijn de *bevoegdheden* van het bestuur van het samenwerkingsverband. Voorkomen moet worden dat besluitvorming ontstaat waar volksvertegenwoordigers slechts een zienswijze op kunnen geven. Immers, hoe zelfstandig en op afstand het samenwerkingsverband ook staat, de deelnemende gemeenten behouden altijd hun eindverantwoordelijkheid.

Lokaal vaststellen

De uitvoering van taken op de best passende schaalgrootte, leidt lang niet altijd tot de noodzaak ook de beleidsvorming over te dragen. Immers, binnen de samenwerking kan lokaal vastgesteld beleid dienen als kader voor de uitvoering. Cruciaal is dat de besluitvorming over beleid binnen de ei-

gen gemeente geschiedt. Lokaal beleid, gebaseerd op advisering van de specialisten uit het samenwerkingsverband, maar vastgesteld met behoud van het recht op amendement. Lokaal beleid, in samenwerking met anderen uitgevoerd en met een financiële afrekening op het niveau van de producten. Op het terrein van zorg en welzijn zijn tal van voorbeelden waarin gemeenten op deze wijze samenwerken. Aantrekkelijk door de schaalgrootte, maar ook eenvoudig beheersbaar: er wordt per product deelgenomen en afgerekend. De gedeelde kosten van de samenwerking beperken zich dan tot de eigen organisatie. Ook de 'inkoopbureaus', gespecialiseerd in inkoop en aanbesteding voor overheidsdiensten, zijn voorbeelden van uitvoeringsgerichte samenwerkingsverbanden. Alleen *dat* samen doen, wat je lokaal eerst vastgesteld hebt om te doen!

Aanpassing Wgr nodig

Naast terughoudendheid in de overdracht, zou de vertegenwoordiging vanuit de deelnemende gemeenten meer de rol moeten krijgen van een 'toezichthouder'. Een toezichthouder kan in eigen gemeente op grond van argumenten pleiten ten bate van de belangen van het samenwerkingsverband. Hij of zij is immers geen deel meer van de besluitvorming. Dit pleit voor een meer onafhankelijk dagelijks bestuur: een niet lokaal gebonden bestuurder van het samenwerkingsverband die kaders krijgt van en verantwoording aflegt aan de toezichthouders namens de deelnemende gemeenten. Echter, dit past niet in de huidige Wgr; de wetgever zal daar ruimte voor moeten bieden. De huidige Wgr heeft geen antwoord op de problematiek van de dubbele loyaliteit van de portefeuillehouders en biedt onvoldoende ruimte voor een passend model voor een zelfstandige en (deels) autonome organisatie met wettelijke taken.¹⁴ Als de minister alsnog iets wil herindelen, dan is de Wgr geen slecht begin. ■

Een democratische rekensom

De regio Gemeentelanden bestaat uit 4 gemeenten van 11, 22, 33 en 44 duizend inwoners. Zij worden nu vertegenwoordigd door respectievelijk 15, 19, 23 en 27, totaal 84 raadsleden. Na de herindeling wonen er 110 duizend inwoners in de nieuwe gemeente met een gemeenteraad van 39 raadsleden. Het verschil is dus aanzienlijk.¹²

Auteur

Tycho Jansen is raadsgriffier in de gemeente Reimerswaal.

Zorgcongres

11 januari 2014

Voor meer informatie: www.wi.christenunie.nl

Een pornofilter opleggen?

DOOR WILHELM KOLKMAN **In diverse christelijke media kreeg in de zomer van 2013 het voorstel van de ChristenUnie Tweede Kamerfractie om onderzoek te doen naar het verplicht stellen van een internetpornofilter door middel van wetgeving nogal wat bijval. Nu vind ik zeker dat we onze kinderen moeten beschermen tegen de uitwassen van porno. Mijn vraag is echter: heiligt zo'n doel dan ook deze middelen?**

Mogen we van de overheid in een democratie ook juist niet verwachten dat belangen van reguliere internetgebruikers en mogelijke slachtoffers zorgvuldig afgewogen worden? Hoe verhoudt zich de intentie van voorgesteld beleid tegenover de uiteindelijke effectiviteit? En zouden ChristenUnie-politici zich ook niet moeten afvragen of dit soort overheidsingrijpen werkelijk de best mogelijke oplossing is, vanuit onze eigen christelijk-sociale traditie en vanuit een breder christelijk perspectief? In dit artikel wil ik, met deze casus als voorbeeld, een aantal aspecten van vrijheid, verantwoordelijkheid en de mogelijke rol van de overheid hierin bespreken.

Een Bijbels perspectief

Net als de boekdrukkunst is het internetgebruik een voorbeeld hoe moeilijk we het vinden om, ook in christelijke kring, met vrijheid om te gaan. En dat terwijl vrijheid een kernwaarde van het evangelie is. Immers, volgens de Bijbel is God liefde en liefde kun je alleen geven en ontvangen in vrijheid. Je kunt het niet opleggen, kopen, of afdwingen. Maar de Bijbel leert ook dat die vrijheid niet absoluut is of alleen bevrijding van (van zonde en wet). Het is ook een vrijheid tot: tot verantwoordelijk

gedrag en dienstbaarheid aan God, gezin, naaste en samenleving. Ook de Tien Geboden beginnen juist met die herinnering aan de bevrijding uit de Egyptische slavernij, om ons vervolgens aan te sporen uit dankbaarheid deze tien leefregels na te volgen. Juist om niet weer in een nieuwe, andere slavernij te vervallen. Vrijheid en verantwoordelijkheid zijn dus twee kanten van dezelfde Bijbelse medaille.

Is de eerste vraag dus niet veel meer hoe we als individu, gezin en samenleving die lastige balans tussen vrijheid en verantwoordelijkheid, tussen waarden en normen goed houden? En is vervolgens de uitdaging voor christelijke politiek in een post-christelijk Nederland niet hoe we dit dan als christelijke minderheid met democratische middelen proberen vol te houden, ten behoeve van onze eigen achterban en ons land?

Eigen verantwoordelijkheid eerst

Zou het daarom niet verstandig zijn dat we eerst onze eigen, burgerlijke verantwoordelijkheid en die van onze maatschappelijke organisaties zouden nemen, in plaats van al te snel terug te vallen op overheidsingrijpen en wetgeving om vrijheid in

te perken? Volgens mij hebben we dan voldoende mogelijkheden om het gestelde doel te bereiken. Bijvoorbeeld door als individu die pornosites niet te bezoeken, internetfilters thuis en op school te installeren, porno te bespreken in gezin, op school en in de kerk, een internetabonnement nemen bij een internet-aanbieder die een pornofilter aanbiedt, etc.

Het uiteindelijke voorstel van de Tweede Kamerleden Gert-Jan Segers en Joël Voordewind, dat beoogt dat voldoende internetaanbieders een filteroptie aanbieden en dat de overheid dit wettelijk toestaat, lijkt dan ook een goede oplossing. In die zin is het internet inderdaad niet anders dan elk ander medium: de *Playboy* verbieden we niet, evenmin geven we de overheid het monopolie op de drukpers. Maar we (overheid, burgers en bedrijven) spreken wel met elkaar af dat we de *Playboy* niet open en bloot naast de *Donald Duck* in de schappen zetten.

Het imago van de overheid als probleem-oplosser lijkt me mede een gevolg van een cultuur in het recente, naoorlogse verleden waarin de centrale overheid steeds meer taken op zich nam, en waarop we door middel van de zuilen en een christelijke politiek (die vaak een noodzakelijke coalitiepartner was) relatief veel invloed ten goede hadden. Een wat kleinere overheid lijkt mij echter meer in lijn met onze eigen christelijk-sociale principes van Soevereiniteit-In-Eigen-Kring en Subsidiariteit. Zo'n overheidsmodel zou hoogstwaarschijnlijk ook minderheden meer vrijheid geven en effectiever kunnen beschermen tegen zowel progressief als libertair (dwingend) overheidsingrijpen.

Vrijmoedig over seks praten

Verder verdient het (in eerste instantie sympathieke) argument om met een pornofilter te voorkomen dat, als christenen gesproken, onze kinderen opgroeien met verkeerde ideeën over seks, nadere overdenking. Betekent dat immers impliciet niet, dat we er niet goed in slagen met onze kinderen over lastige thema's als seksualiteit te praten op een vrijmoedige, Bijbelse manier? En dat we dit tijdig doen, dus voordat we ze een smartphone of PC geven. Als wij dat niet doen of durven, van wie moeten ze die positieve visie dan wel krijgen? Het verbieden van uitwassen kan helpen, maar is dat genoeg? Juist als christenen zouden we moeten weten dat je offers aan afgoden nooit duurzaam met wetten stopt, maar met een blijde boodschap van genade en verandering van hart en gedrag.

Gezien de perceptie van doorgeschoten vrijheid in Nederland, ontkomen we dan ook niet aan enige kritische zelfreflectie: klaarblijkelijk zijn we geen aansprekende getuigen van dat Evangelie geweest. Was de prominente rol van porno in de samenleving (en dus de noodzaak voor een internetfilter) ook ontstaan indien wij als christenen vrijmoedig over liefde en seks hadden gesproken en dat voorgeleefd hadden? Seksualiteit is tenslotte een onderdeel van de schepping en Hooglied is niet voor niets een Bijbelboek.

Waarden gaan voor normen

Hebben we in het verleden en soms ook nu niet al te gemakkelijk de nadruk gelegd op christelijk gedrag en regels, ten koste van het hart en de overtuiging? Deze nadruk heeft waarschijnlijk ook

‘Leggen we niet soms al te gemakkelijk de nadruk op christelijk gedrag en regels, ten koste van het hart en de overtuiging?’

bijgedragen tot de secularisatie: immers waarom zou je, in een veranderende wereld, in iets blijven geloven dat je niet meer begrijpt of uitgelegd krijgt? Is het niet raar dat in de uitdrukking ‘normen en waarden’ de norm voor de waarde genoemd wordt? Gaat het juist in het evangelie niet eerst over de genade en liefde (de waarde) en dan pas over Christus navolgen uit dankbaarheid, met de wet als leidraad (de norm)? Uiteindelijk is een norm een sterk door cultuur, tijd en omstandigheid bepaalde uiting van een waarde, en moet je die van tijd tot tijd aan veranderende omstandigheden aanpassen, juist om die onderliggende waarde te borgen.

En was de boodschap van de Reformatie juist niet dat we worden behouden uit genade, niet vanwege onze daden? Balkenende’s ‘normen en waarden’ aanpak faalde naar mijn mening, ook omdat we dit gesprek over waarden niet voldoende in leven hielden, die waarden niet op een erg aansprekende manier voorleefden (en zo geen gedeelde waarden, en dus ook geen gedeelde normen en gedrag kregen). En als wij zelf niet in staat of bereid zijn onze waarden met familie, vrienden en burens te bespreken, is het dan fair, democratisch, effectief en duurzaam om van onze christelijke politici te vragen dit soort normen en gedrag alsnog via wetten af te dwingen?

Overwin het kwade door het goede

Natuurlijk mogen en moeten we binnen de kaders van onze democratische rechtstaat en met behulp van christelijke politieke partijen en belangenverenigingen opkomen voor onze ideeën, waarden en belangen en die nastreven. En laten we dat dan ook zo goed mogelijk doen: samenwerken waar het kan en alle kansen benutten, zeker wanneer we zoals nu een noodzakelijke constructieve coalitiepartner blijken te zijn. Maar laten we ons wel realiseren dat dit geen permanente garantie voor succes is, zeker niet voor een minderheid: geen enkele politicus, institutie, wet of regel kan uiteindelijk zonder draagvlak in de samenleving. In onze democratie moeten ook wij rekening houden met mensen die er anders over denken, andere belangen hebben en zijn uiteindelijk altijd compromissen nodig. Bovendien, politieke verhoudingen (en invloed van christelijke partijen) kunnen snel weer veranderen.

Volgens de econoom Sedlacek leert de gelijkenis van het zaad ons dat het bevorderen van het goede (in plaats van het kwade bestrijden) vaak de voorkeur verdient, omdat het onderscheiden van kwaad en goed lang niet altijd eenvoudig is, omdat kwalijke zaken ook soms ten goede gebruikt kunnen worden, en omdat ook het goede vaak leidt onder het uitrukken van het kwaad. Verder is mijn ervaring dat met het goede bezig te zijn en dat te stimuleren veel motiverender is dan het kwade voorkomen. Het evangelie is goed nieuws: laten we dus – als burgers en christenen – daar ook op focussen in plaats van ons vooral op het kwade te richten (ook al doen we dat met de goede intentie het te voorkomen).

Oefenplaatsen

Voor een toekomstbestendige oplossing is het daarom essentieel om als christenen in Nederland terug te keren tot de kern van het Evangelie, het zo voor te leven dat we onze kinderen en medeburgers overtuigen dat ook te doen, en zo samen het kwade door het goede proberen te overwinnen. Kerken en andere christelijke gemeenschappen zijn inderdaad oefenplaatsen daarvoor. Christelijke politieke partijen en maatschappelijke organisaties zullen intussen moeten blijven nadenken en uitproberen wat op dit moment de beste speerpunten, voorhoede-gevechten, communicatiemethoden en organisatievormen zijn om hun doelen te bereiken. De Stichting Present, de Alpha-cursus, het gevecht tegen prostitutie, etc. zijn mooie en inspirerende voorbeelden. Het wetenschappelijk instituut van de ChristenUnie is daarom bezig met projecten over zorg, economie, onderwijs binnen de onderzoekslijn Christelijk sociaal 2030, waarbij uw hulp en expertise meer dan welkom zijn. Zeker, dit alles blijft een lastige en spannende uitdaging, waarbij we elkaar zeker moeten helpen, juist in het vertrouwen op de belofte dat we er niet alleen voor staan. ■

Auteur Ir. Wilhelm H. Kolkman is lid (penningmeester) van het curatorium van het Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie.

Primaat

bij nationale parlementen

DOOR PIM ROZA Onlangs vond er in de Tweede Kamer een debat plaats over een burgerinitiatief van het Burgerforum EU. Het forum maakte zich zorgen over de uitholling van de democratie en het buitenspel zetten van de burger door het overdragen van nationale bevoegdheden aan de EU. Met het burgerinitiatief riep het forum het parlement en de regering op om de 'sluipende overdracht van bevoegdheden' aan de EU te stoppen en een referendum te organiseren indien toch nieuwe bevoegdheden worden overgedragen.

Dat Nederlandse burgers zich zorgen maken over de bevoegdhedenoverdracht door de lidstaten aan de Europese Unie, werd voor het eerst duidelijk zichtbaar in het referendum dat in 2005 in Nederland werd gehouden over de Europese 'Grondwet'. Meer dan 60% van de bevolking stemde hier destijds tegen. In de afgelopen jaren is er echter veel veranderd. De economische en financiële crises hebben ertoe geleid dat er in rap tempo een bankenunie, begrotingsunie en een economische unie worden opgetuigd. Dit zijn drie van de vier pijlers van het raamwerk ter versterking van de bestaande Economische en Monetaire Unie (EMU). Dit raamwerk, dat onder leiding van voorzitter Van Rompuy van de Europese Raad is opgesteld, leidt ertoe dat lidstaten veel strakker dan voorheen gebonden worden aan afspraken over de bankensector, de begroting en het macro-economisch beleid. Afspraken die ook gepaard kunnen gaan met het overdragen van bevoegdheden aan de Europese instituties.

Vierde pijler onderbelicht

De vierde pijler van dit raamwerk blijft wat onderbelicht. Dit betreft het versterken van de democratische legitimiteit en verantwoording van de Europese besluitvorming. Hierbij dient de

democratische controle plaats te vinden op het niveau waar beslissingen worden genomen. Voor Van Rompuy betekent dit dat zowel het Europees Parlement als nationale parlementen betrokken moet zijn, zeker waar het budgetrecht van nationale parlementen in het geding is. Tegelijkertijd gaat Van Rompuy uit van een instrumentele visie: de effectiviteit van het beleid staat voorop, de democratische legitimiteit lijkt op de tweede plaats te komen. Van Rompuy lijkt nationale parlementen hierbij als een belemmering te zien; het

Samenvatting

- Terwijl de Europese integratie voortschrijdt, vooral door de versterking van de Economische en Monetaire Unie, blijft de democratische legitimiteit van de Europese besluitvorming hierbij achter.
- Bij versterking van de democratische legitimiteit dient het primaat bij de nationale parlementen te liggen.
- De bevoegdheden van de Tweede en Eerste Kamer bij de goedkeuring van Europese wet- en regelgeving dienen beter vastgelegd te worden.
- Daarnaast kan de subsidiariteitstoets versterkt worden en dient Europese wet- en regelgeving waarbij overdracht van bevoegdheden plaatsvindt steviger getoetst te worden.

Europees Parlement zou het Europees belang veel beter kunnen dienen. Het Europees Parlement ziet voor zichzelf ook wel een grotere rol weggelegd: "The Euro is the currency of the European Union. The European Parliament is the parliament of the Union. The European Parliament is the Parliament of the Euro".¹

Geen Europees demos

In de visie van de ChristenUnie dient het primaat bij versterking van de democratische legitimiteit juist bij de nationale parlementen te liggen, i.c. de Tweede en Eerste Kamer. Er ontbreekt immers een Europees 'demos' en daarnaast is er een gebrek aan bovennationaal vertrouwen van en solidariteit tussen de Europese burgers, aldus ook Sander Luitwieler in zijn boek *In verscheidenheid verenigd*.² Volgens Luitwieler is dit gebrek te wijten aan het feit dat het Europese integratieproces niet een door burgers, van onderop gedragen proces is geweest. Dit was lange tijd geen probleem, het integratieproces kon steunen op een soort welwillende consensus. Maar de recente verdieping van de EMU, die gepaard gaat met maatregelen die veel burgers niet kunnen volgen en waarbij bovendien grote financiële overdrachten tussen lidstaten plaatsvinden, roepen weerstand op bij een groeiende kritische massa, aldus Luitwieler. De beproefde 'outputlegitimiteit', waarbij het Europese beleid door middel van concrete resultaten wordt gelegitimeerd, volstaat niet meer.

Versterking aan de voorkant

De legitimiteit van de Europese besluitvorming moet dus 'aan de voorkant' versterkt worden. De Raad van State heeft vorig jaar ook gewezen op de noodzaak hiervan.³ Door de veranderingen in het begrotingsbeleid in het kader van het Europees Semester moeten lidstaten nu al in april een conceptbegroting indienen bij de Europese Commissie. Dit staat op gespannen voet met het budgetrecht van het parlement en het Nederlandse parlementaire begrotingsproces dat op Prinsjesdag formeel van start gaat. Daarnaast wijst de Raad van State op de parallelle Europese structuren die zijn ontstaan (het Europese noodfonds ESM en de rol van de ECB bij het Europese bankentoezicht), waarbij de besluitvorming onvoldoende democratisch gelegitimeerd is. Het eerder genoemde burgerforum heeft daarnaast

terecht gewezen op de sluipende overdracht van bevoegdheden aan de EU, waarbij onomkeerbare stappen worden genomen.

Salamitactiek

Een recent voorbeeld van een voorstel voor deze bevoegdhedenoverdracht betreft de zogenaamde bindende contracten tussen de Europese Raad, de Europese Commissie en de lidstaten. Hiermee zouden Raad en Commissie beleidsmaatregelen en economische hervormingen kunnen afdwingen die lidstaten moeten nemen. Mede dankzij een motie van de ChristenUnie zijn deze bindende contracten voorlopig van tafel, maar ze komen ongetwijfeld weer terug op de Europese agenda, in andere bewoordingen en met garanties dat nationale parlementen voldoende betrokken zullen worden. Europese besluitvorming vindt immers vaak plaats via een beproefde 'salamitactiek' waarbij steeds kleine stapjes worden gezet richting een meer politieke unie. Als parlement moet je dan voortdurend op je hoede zijn.

Versterking legitimiteit

Zoals gezegd vormen nationale parlementen de primaire politieke omgeving van burgers waarlangs de legitimiteit van de Europese besluitvorming gewaarborgd dient te worden. Zolang besluitvorming voornamelijk plaatsvindt in de intergouvernementele Europese Raad is het in eerste instantie een zaak van nationale overheden om de legitimiteit van de besluitvorming te waarborgen, door gedragen nationale standpunten in te brengen in de Raad. In de afgelopen jaren is er in Nederland, deels ook in reactie op de voorstellen van Van Rompuy, steeds meer aandacht gekomen voor het versterken van de Europese democratische legitimiteit. De Tweede Kamer heeft een position paper opgesteld, waarmee een speciale rapporteur in overleg treedt met parlementen in andere lidstaten om te kijken waar samengewerkt

Noten

¹ European Parliament, Reflection note 'Democratic scrutiny for the euro', 6 December 2012

² Luitwieler, S., *In verscheidenheid verenigd*; Een positief-kritische visie op de Europese Unie, 2013

³ Raad van State, Voorlichting over democratische controle op hervorming economisch bestuur in Europa, 2013

⁴ zie ook het artikel van Roel Kuiper en Harmjan Vedder in *Denkwijzer* 2013-3.

‘Europese besluitvorming vindt vaak plaats via een ‘salamitactiek’, waarbij steeds kleine stapjes worden gezet richting een meer politieke unie.’

kan worden. Ook in de Eerste Kamer, waar de nadruk sterker op goede wet- en regelgeving ligt, wordt nagedacht over dit onderwerp.⁴ De eerder genoemde Raad van State en de Algemene Rekenkamer hebben adviezen uitgebracht en er volgt nog een advies van de Adviesraad Internationale Vraagstukken. Maar uiteindelijk is het aan de nationale parlementen zelf om concrete stappen te zetten om de democratische legitimiteit van de Europese besluitvorming te versterken.

Kom met een Kaderwet

Het idee van een zogenaamde Artikel 13-conferentie, een uitvloeisel van de vierde pijler van Van Rompuy, waarbij nationale parlementen en het Europees Parlement samen afspraken maken over verdeling van rollen en bevoegdheden heeft volgens de Raad van State vooral een deliberatief karakter en zal geen potten kunnen breken. Ook de interparlementaire bijeenkomsten op allerlei terreinen zijn vooral bedoeld om informatie uit te wisselen. Het Nederlandse parlement moet dan ook het heft in eigen handen nemen en allereerst de eigen positie richting de regering versterken. Het voorstel van Eerste Kamerlid Roel Kuiper voor een soort kaderwet voor de goedkeuring van Europese wet- en regelgeving kan hierbij behulpzaam zijn. Nu is het zo dat de verplichtingen van de regering en de bevoegdheden van de Eerste en Tweede Kamer in het kader van besluitvormingsprocedures over Europese aangelegenheden verspreid liggen in diverse wetten en regelingen (bijvoorbeeld goedkeuringswetten) en afspraken (bijvoorbeeld het door de ChristenUnie bepleitte behandelvoorbehoud). Er is momenteel geen duidelijk kader waarin de bevoegdheden van het parlement bij Europese besluitvormingsprocedures zijn vastgelegd. Dit betekent dat het parlement elke keer opnieuw met de regering moet onderhandelen over de wijze waarop het parlement betrokken wordt. Daarnaast bevatten de verschillende goedkeuringswetten van Europese verdragen (zoals recent het Begrotingsverdrag en ESM-verdrag) ieder bepalingen over de verplichtingen van de regering en de bevoegdheden van het parlement. Het idee van de kaderwet is om deze verplichtingen en bevoegdheden samen te brengen en wettelijk vast te leggen, zodat de positie van het parlement ten opzichte van de regering verduidelijkt en versterkt wordt.

Gele kaarten

Een ander voorstel betreft de versterking van de zogenaamde subsidiariteitstoets (gele-kaartprocedure), die in het Verdrag van Lissabon werd geïntroduceerd. Hiermee kan een tweederde meerderheid van de nationale parlementen een voorstel van de Europese Commissie terugsturen als zij van mening is dat het voorstel in strijd is met het subsidiariteitsbeginsel. Dit beginsel gaat over de vraag of de EU bevoegd is om wetgeving te maken op een bepaald terrein. Dit is tot nu toe slechts een paar keer voorgekomen, onder andere omdat de drempel relatief hoog ligt en de reactietermijn kort is, maar ook omdat niet alle parlementen het belang van deze procedure voldoende op waarde schatten. In opdracht van de Tweede Kamer wordt nu onderzocht hoe deze procedure versterkt kan worden. De ChristenUnie pleit er hierbij voor nationale parlementen wetgevingsvoorstellen ook op proportionaliteit moeten kunnen toetsen.

Akkoord met referendum

Tot slot dient er een herbezinning plaats te vinden op de wijze waarop de overdracht van bevoegdheden aan de EU getoetst kan worden aan de Grondwet. Bij een Europees verdrag met bepalingen die afwijken van de Grondwet, moet het parlement met ten minste tweederde meerderheid goedkeuring verlenen. Maar bij de eerder genoemde lidstaatcontracten is van een verdragswijziging (nog) geen sprake en lijkt er dus sprake te zijn van een staatsrechtelijk tekort. Terwijl hier mogelijk een onomkeerbare overdracht van bevoegdheden plaats kan vinden. Bovendien dient deze verdere integratie samen te gaan met draagvlak onder de bevolking. Zolang dit er niet is, en zolang andere voorgestelde drempels niet op een meerderheid kunnen rekenen, kan een referendum een noodzakelijke drempel zijn. Daarom kon de ChristenUnie ook onder voorwaarden akkoord gaan met het voorstel van het Burgerforum EU om een referendum te organiseren indien nieuwe bevoegdheden worden overgedragen. ■

Auteur

Drs. Pim Roza is beleidsmedewerker Europese Zaken bij de Tweede Kamerfractie van de ChristenUnie

Democratische vermoeidheid

Een van de initiatiefnemers van de G1000-beweging is de Belgische schrijver David van Reybrouck. Eerder schreef hij onder meer het bekroonde *Congo. Een geschiedenis*, de laatste tijd stort hij zich op de democratie. Eerst verscheen *Pleidooi voor populisme* en nu is daar *Tegen verkiezingen*. Van Reybrouck's grote zorgen over de politiek - "hoeveel schampere blikken kan een bestel aan?" (12) - spatten van de bladzijden af en dat maakt het boek tot een echte pageturner. Knap en beknopt analyseert hij de malaise van de democratie, en hij komt ook nog met een uitweg.

Democratisch vermoeidheidssyndroom

Democratie is volgens de auteur de minst slechte regeringsvorm: het komt tegemoet aan zowel daadkracht als draagvlak voor oplossingen van maatschappelijke vraagstukken. Helaas zijn beide onderdelen van de westerse democratie in crisis. Er stemmen steeds minder mensen, er zijn nog weinig lid van politieke partijen en regeringspartijen worden steeds zwaarder afgerekend. Besturen gaat daarnaast steeds trager, vooral door internationalisering (een probleem als klimaatverandering los je niet op als nationale regering). Machteloos-

heid is het codewoord. Wat maakt 'mijn stem' uit? Tot slot is er nog de medialogica die ervoor zorgt dat de waan van de dag heerst. Incidenten maken dat de democratie tandelozer is geworden, maar ook luidruchtiger. En de burger? Die wordt moe van al die opgefokte en doorzichtige hysterie: het "Democratisch Vermoeidheidssyndroom" (22). Van Reybrouck beschrijft verschillende oplossingen (populisme, technocratie, antiparlementarisme), maar concludeert dat die niet voldoen, zelfs gevaarlijk zijn: "populisme is gevaarlijk voor de minderheid, technocratie is gevaarlijk voor de meerderheid, en antiparlementarisme is gevaarlijk voor de vrijheid." (38) In zijn ogen is de representatieve democratie als zodanig niet het probleem, wel de electorale variant ervan: de verkiezingen

David van Reybrouck
Tegen verkiezingen
Amsterdam: De Bezig Bij 2013
ISBN: 978-90-234-7459-3
173 pagina's
€ 14,90

DOOR GEERT JAN SPIJKER Begin maart kreeg ik een folder in de bus van de G1000, waarop stond: "Op zaterdag 22 maart 2014 gebeurt het. Dan komen 1000 inwoners van Amersfoort samen en gaan aan het werk. Eén dag lang. Een bruisende dag. Vol ideeën, dromen, meningen en standpunten." Huh? Hebben we dan niet net verkiezingen gehad? Is de beurt van de burger na 19 maart niet voorbij? De politiek is nu toch weer aan zet? Volgens de G1000-gedachte niet: democratie is meer dan verkiezingen, sterker nog, verkiezingen zijn helemaal niet zo democratisch als we allemaal denken!

zijn de grote boosdoener, we zijn "electorale fundamentalisten geworden. Wij minachten de gekozenen, maar aanbidden de verkiezingen." (41) We moeten oppassen voor een dictatuur van verkiezingen, aldus de auteur (58).

Omkering van de geschiedenis

In het voetspoor van de Franse politicoloog Bernard Manin zoekt hij hoe dit zo gekomen is. Wat blijkt: na de Franse Revolutie werd bewust gekozen voor verkiezingen om zo de democratie buiten de deur te houden. De elite wilde de touwtjes in handen houden juist door verkiezingen te houden. Het volk zorgt immers maar voor gedoe, voor chaos. Men introduceert een kwalitatief onderscheid tussen bestuurders en bestuurden:

we moeten door de besten geregeerd worden (Burke). De gewone man in de straat mag stemmen, maar niet besturen. De erfelijke aristocratie van voor de revolutie werd vervangen door gekozen aristocratie. (88) Hoezo volkssoevereiniteit? De ontwikkeling van de democratie bleef beperkt tot uitbreiding van stemrecht. "De stembusgang werd het dienstliftje dat enkelingen naar boven bracht." Hoe was het dan voor de revolutie? In het oude Griekenland werd veel gebruik gemaakt van loting. Gelote burgers zaten daar in het centrum van de macht (64). De snelle wisseling van mandaten zorgde voor een zeer ruime participatie van burgers (meer dan de helft deed mee). Ook ten tijde van Renaissance en Verlichting was loten de normaalste zaak van de wereld en werd het

Remieg Aerts en Peter de Goede (red.)
Omstreden democratie. Over de problemen van een succesverhaal
Amsterdam: Boom 2013
ISBN: 978-94-610-5797-6
373 pagina's
€ 24,95

Aristoteles
Politica
Groningen: Historische Uitgeverij 2013
ISBN: 978-90-6554-004-1
368 pagina's
€ 39,95

‘Een goed burger moet de kennis en capaciteit bezitten zowel om te regeren als om geregeerd te worden’, aldus Aristoteles.’

democratischer geacht dan verkiezingen. Tot de Franse revolutie dus. De revolutieleiders wilden geen loting omdat ze geen democratie (lees: geen machtsverlies) wilden. Vanaf die tijd kreeg loting een steeds slechtere naam, vooral bij lagere klasse nota bene. "Wat een omkering van de geschiedenis!", treurt Van Reybrouck (98).

Nederland als aristocratie

Kennelijk leven wij dus momenteel eerder in een aristocratie dan in een democratie. De auteur: "Democratie is niet het bestuur van de besten in onze samenleving; zoiets heet een aristocratie, ook al is die gekozen. Men kan daarvoor kiezen, maar laat ons dan meteen de naamgeving aanpassen. Democratie, daarentegen, gedijt juist door een diversiteit aan stemmen aan het woord te laten. Het gaat om *gelijke zeggenschap*, om het gelijke recht 'om politiek handelen te bepalen'["] (141)

Om de democratie uit het diepe dal te halen bepleit Van Reybrouck een revival van het fenomeen loting. Loten zorgt voor brede deelname aan het bestuur, en bevordert het onpartijdig nastreven van het algemeen belang. De burger is immers niet op herkiezing uit. Het gaat om een deliberatieve democratie, waarin burgers meer kunnen meespreken, met elkaar en met experts. (Let wel, dit staat haaks op het referendum, wat juist onderbuikgevoelens en niet de verlichte publieke opinie centraal zet.) Het mooie aan het deliberatieve proces is dat wederzijds vertrouwen groeit, het probleem is wel dat politiek en media er niet veel mee kunnen: politici uit angst voor burgers, media omdat al die trage processen weinig show opleveren.

Van Reybrouck zet zijn woorden kracht - en realiteitszin - bij door met een uitwerking te komen, compleet met panels en raden. Hij toont aan de hand van internationale ontwikkelingen (zoals in Nederland het Burgerforum) aan dat er heel concrete mogelijkheden liggen voor de toekomst. Tot besluit pleit hij ervoor dat we, in ieder geval op middellange termijn, toe moeten naar een volksvertegenwoordiging die door zowel stemming als door loting tot stand wordt gebracht. Beide hebben immers hun waarde: de een deskundigheid, de ander vrijheid.

Overbelasting door democratie

Interessant om naast Van Reybrouck te lezen is de

bundel *Omstreden democratie*, een product van een groot NWO-onderzoeksprogramma. Centrale vraag is: hoe komt het dat burgers houden van democratie, maar zich afkeren van de politiek? De bundel bevat bijdragen over nieuwe en oude vormen van participatieve (niet-representatieve) democratie en invloed van media op politiek ('het valt allemaal wel mee'). Ik sta kort stil bij de prikkelende bijdrage van de Rotterdamse rechtsfilosoof Gijs van Oenen. Hij zegt namelijk dat al dat gedelibereer - waar Van Reybrouck zo hartstochtelijk voor pleit - ons juist moe maakt. We lijden aan overbelasting door democratie. Weer een soort vermoeidheid dus, maar ditmaal een ander soort (207). De afgelopen decennia dacht menig een veel te optimistisch over de democratie: daarmee zullen we onze maatschappelijke problemen wel oplossen. Dat is naïef gedacht, aldus Van Oenen. Democratie legt ons ook een zware last op, een druk. Dat komt doordat burgers in een democratie medeauteurs zijn van de maatschappelijke regels en normen. Vroeger werden die door andere autoriteiten bepaald, nu door onszelf. Dat is een bevrijding, maar niet alleen. Het is ook een belasting. In de moderne samenleving moet iedereen voor zichzelf nadenken, moet iedereen meedoen. Democratie vraagt betrokkenheid bij de vaststelling van maatschappelijke normen. Vanaf de jaren zeventig zijn burgers steeds meer betrokken bij allerlei besluitvorming. Er is volop deliberatieve democratie, met allerlei interactieve processen als raadpleging en inspraak.

Interactieve metaalmoeheid

Wij hechten aan die betrokkenheid, maar voelen ons ook steeds minder in staat die op te brengen. Het is teveel van het goede. Volgens Van Oenen lijden wij aan 'interactieve metaalmoeheid'. Dat is dus de keerzijde van de democratie: wij mogen zelf onze normen bepalen, maar dat mogen is inmiddels een 'moeten' geworden. Bovendien vinden we het moeilijk om consequent te handelen naar de normen die we onszelf voorschrijven. Soms hebben we iets van: 'Nu even niet!'

Het proces van interactiviteit wordt steeds meer tot doel op zichzelf, eerder dan formulering van bepaalde inhoudelijke doelen (256). Dit levert - naast een overmaat aan beleid - vermoeidheid op bij burgers: interactie is immers oneindig, nooit voldoende. Bovendien leidt het tot frustratie

vanwege het vage compromiskarakter van uitkomsten. En omdat elke burger medeverantwoordelijk is voor alle regels en normen kan hij niemand anders de schuld geven. Van Oenen ziet populisme hier als uitvloeisel van: de status van geëmancipeerd burger, die over zijn eigen leven beslist, leidt niet tot oplossing van alle problemen, maar laat juist de last zwaarder drukken. Burgers die dit niet aankunnen zwichten voor de verleiding van een sterke leider die eenvoudige oplossingen belooft.

Aristoteles' *Politica*

Ook bij Van Oenen blijkt dat het verhaal van de democratie niet slechts een lineair succesverhaal is. De bundel *Omstreden democratie* opent ook met die vaststelling. Democratie spreekt nooit vanzelf, is geen vaste verworvenheid, kent zijn ups en downs. Wie zegt dat de huidige eeuw geen autocratische eeuw wordt? Verval van democratie is altijd mogelijk, mede afhankelijk van de culturele ontwikkeling.

Dat zien we ook prachtig terug in de *Politica* van de Griekse wijsgeer Aristoteles (384-323 v.Chr.), die nu voor het eerst integraal is vertaald binnen het Nederlandse taalgebied. (Een beetje laat natuurlijk, gezien het grote belang van dit geschrift voor de ontwikkeling van het politieke - ook christelijke - denken in het westen.) Het boek is niet eenvoudig leesbaar, geeft zijn geheimen niet gemakkelijk prijs.

Aristoteles was een realist, het ging hem vooral om wat lokaal haalbaar was. Over Carthago schreef hij bijvoorbeeld: "Een teken dat hun staatsinrichting goed in elkaar zit, is het feit dat het volk de staatsorde uit vrije wil trouw blijft, en er zich nooit enige opstand, die de moeite van het vermelden waard is, heeft voorgedaan of een tiran aan de macht is gekomen." (1272 b 30)

Lezing van de *Politica* laat zien hoezeer wij allen door het liberalisme zijn beïnvloed. Wij denken bij de staat al snel in termen van rechten. De overheid moet onze vrije ruimte respecteren. Rechtvaardigheid is procedureel. Bij Aristoteles is de overheid altijd betrokken op het goede leven. Het doel van de staat is burgers in staat stellen tot goed leven. Er moeten goede, deugdzame (dappere, beheerste) burgers gevormd worden, door opvoeding, maar ook door de staat. Bestuurders moeten oog hebben voor het goede leven van allen, het algemeen belang.

Zelfbestuur

Hoeveel mensen er dan aan de macht zijn is van minder belang. Of het er één is (monarchie), meerdere (aristocratie) of het hele volk, centraal staat: baat het de gemeenschap? Bestuurders moeten zich niet door eigenbelang of willekeur laten leiden. Het woord 'Democratie' gebruikt Aristoteles zeker niet altijd positief, ook het volk kan het algemeen belang uit het oog verliezen. Wel benadrukt hij het belang van zelfbestuur, als typerend voor democratie: "een goed burger moet de kennis en capaciteit bezitten zowel om te regeren als om geregeerd te worden. Dit is namelijk waar burgerdeugd in bestaat, dat een burger met het regeren over vrije mensen van beide zijden bekend is." (1277 B 15) Een mens kan alleen dan goed leven leiden als hij als actief burger van een stadstaat leefde. En daarbij hoort regeren en geregeerd worden. Het loten, waar Van Reybrouck zo op inzet, is bij Aristoteles een normaal verschijnsel. Hij kiest wel voor een mengvorm: naast het democratische loten laat hij ruimte voor het niet-democratische kiezen. Het gaat niet alleen om het volk, ook om wie het best in staat is besluiten te nemen en juist te oordelen. Maar betrokkenheid op de publieke zaak, op de zaken van de polis, is cruciaal.

Democratie stelt hoge eisen

Regeren en geregeerd worden, de burger dichterbij het bestuur brengen: het klinkt mooi. Maar, om met Van Oenen te spreken, hoeveel democratie kan een mens aan? Democratie is een mooie verworvenheid: we mogen zelf meedelen, meepraten, meedoen met de publieke zaak. Er is geen koning of keizer meer die het allemaal topdown voor ons regelt – en dat zou ook niet meer in onze tijd passen. Maar we hebben ons wel heel wat op de hals gehaald met dit systeem. Democratie vergt veel van ons, stelt burgers hoge eisen wil ze functioneren. Democratie vraagt om besef van verantwoordelijkheid, om deugdzaamheid, oog voor meer dan korte termijn eigenbelangen. In een democratie kunnen we ons niet opstellen als klanten van het 'overheidsbedrijf', maar hebben wij als burgers verantwoordelijkheid te nemen. De vraag is wel: hoeveel mensen hebben hier puf voor? Op de G1000-bijeenkomst in Amersfoort bleken vooral blanke, hogeropgeleide mannen van boven de vijftig aanwezig te zijn. ■

Tragisch denken en fatalisme in de politiek

DOOR ROBERT VAN PUTTEN **De democratie heeft er sinds het begin van deze eeuw een nieuwe stijlfiguur bij: het populisme. Populisten claimen het volk te representeren, verzetten zich tegen de bestaande orde en bedrijven vooral symboolpolitiek. In *De fatale staat* analyseert Paul Frissen hoe de politieke orde wordt uitgedaagd, waarbij het populisme de essentie van politiek beter begrijpt dan andere stromingen. Dat doet hij echter in een betoog waarin hij de hele politieke praktijk onder genadeloze kritiek stelt: geen enkele politicus kan omgaan met falen en tragiek.**

Zodra er iets onwelgevalligs gebeurt – overlast van hangeugd, discriminatie, een aangespoelde walvis, noem het maar op – verwachten we van de overheid een oplossing. Als moderne mensen aanvaarden we geen falen en al helemaal niet van de overheid. Op elk bestuurlijk handelen dat niet afdoende is, moet een verbetering van de praktijk volgen. Dat resulteert in nieuwe procedures, beleidsplannen en beleidsinstrumenten. Politiek-bestuurlijk heerst het ‘interventionisme’, dat wil zeggen een aldoor bestuurlijk ingrijpen in de maatschappelijke werkelijkheid om haar te

proberen te verbeteren. De moderne maatschappij is geobsedeerd door maakbaarheid – ook al is het geloof daarin formeel afgezworen –, de uitbanning van het kwade en hinderlijke is een praktijk die volop gaande is. Als burgers accepteren we geen enkel risico, tegen elke mogelijke vorm van pech willen we beschermd worden. Burgers, politici en beleidsmakers – niemand kan omgaan met tragiek.

Pech hoort erbij

Dat betoogt althans bestuurskundige Paul Frissen in zijn jongste boek *De fatale staat*. Hij zegt: “Dat de wereld fundamentele tekortkomingen kent, lijken we steeds minder te aanvaarden. Zelfs al kunnen we tenminste vermoeden dat deze tekortkomingen gevolg zijn van ons eigen handelen verdragen we ze niet. Alle leed, pech en risico moeten worden uitgebannen. Veiligheid is een nationale obsessie. We richten er onderzoeksraden voor in, stapelen toezicht op toezicht en schrijven op dat als de overheid geen fouten meer maakt, er ook geen slachtoffers zullen vallen.” (12)

Paul Frissen
De fatale staat
Amsterdam, van Gennep 2013
ISBN: 9789046813720
294 pagina's
€ 23,50

We willen of kunnen niet accepteren dat het leven en de samenleving niet maakbaar zijn, dat er altijd tekortkomingen, problemen en gevaren zijn. Tragiek behoort tot de menselijke conditie, betoogt Frissen, en we moeten leren omgaan met de onvolmaaktheid van de wereld. Frissens nieuwste boek vormt – net als zijn voorgaande boeken – een scherpe kritiek op politiek en openbaar bestuur. In *De fatale staat* analyseert hij het onvermogen om met tragiek om te gaan en schetst hij een politieke orde die wel met tragiek kan omgaan. In deze bespreking worden enkele lijnen uit zijn prikkelende en scherpe betoog naar voren gehaald en bediscussieerd.

Onvermogen in omgaan met tragiek

Maatschappij en politiek kunnen niet omgaan met tragiek en willen het noodlot niet aanvaarden. In plaats daarvan maken mensen zich voorstellingen om de tragiek te boven te komen. In het christelijk geloof is (voor Frissen: was) dat de hoop op het eeuwige gelukzalige leven in de hemel. In de verlichtingsmaatschappij waarin uitgegaan wordt van het rationele handelen en vermogen om de wereld te verbeteren is dat perspectief op de hemel vervangen door het geloof in de realisering van een maakbare wereld. Utopia is bereikbaar en daaraan wordt gewerkt.

De huidige politieke orde is gebaseerd op dit laatste en wordt door Frissen 'modernistisch' genoemd. Modernistische politiek gaat uit van rationeel handelen en vervolmaking van de maatschappij door op kennis en inzicht gesteund beleid. Bij falen is nieuw onderzoek en nieuw beleid het antwoord. Zo ontstaat een technocratische vorm van beleidsvoering en politiek dat zich uit in interventionisme waar geen rem meer op lijkt te zitten. Op die manier wordt geprobeerd het noodlot af te wenden. Het populisme zet zich tegen deze politieke strategie af. Ongehinderd door feiten en rationele onderbouwing formuleert het populisme kritiek op overheidsbeleid en politiek. Het populisme is bij uitstek symbolische politiek. Daarmee heeft het volgens Frissen als beste begrepen wat politiek is, want die is in zijn ogen in essentie symbolisch. Het populisme wil ons verlossen uit de ellende die de modernistische politiek heeft aangericht.

Maakbaarheid

De grote overeenkomst tussen populisme en modernistische of gevestigde politiek is dat ze

beide geobsedeerd zijn door maakbaarheid. De gevestigde politiek handelt via het paradigma van de Verlichting en werkt aan voltooiing van de gedroomde wereld, het populisme streeft naar verlossing uit de door de 'linkse kerk' verpeste maatschappij. Modernisten kunnen niet berusten in falen, kunnen tragiek niet accepteren. Populisten geloven weliswaar niet in de rationele oplossingen van de modernisten en zien dat juist als deel van het probleem, maar zij willen verlossing realiseren door uitbanning van het vreemde. Zowel gevestigde als populistische politiek is dus niet in staat om de tragiek te aanvaarden. Wie tragiek aanvaardt, streeft niet naar vervolmaking van de maatschappij want dat is de ontkenning van tragiek, en wil ook geen verlossing ervan. Omdat tragiek nu eenmaal een fundamentele conditie van het menselijk bestaan is, moeten we ons ermee verzoenen, aldus Frissen. Ellende, rampspoed en tekort zijn onuitroeibaar. We leven in een gebroken wereld en daarmee moeten we leren omgaan.

De gevestigde politiek heeft echter een dubbel probleem. Enerzijds kan het de tragiek niet accepteren omdat het gelooft in de maakbaarheid van de maatschappij, anderzijds vormt haar huidige rationele opstelling (en vormgeven van beleid) haar legitimiteit ten opzichte van de populistische politiek. De gevestigde politiek moet echter leren dat politiek uiteindelijk symbolisch is, aldus Frissen. In de politiek gaat het niet over het ware of het goede, stelt Frissen, maar over het schone. De politiek kan disputeren over het goede en het ware niet beslechten en daarom rest uiteindelijk het schone. Niet waarheid of moraal, maar esthetiek, verbeelding en symboliek vormen de essentie van politiek.

Durf op je handen te gaan zitten

Oplossing van de problematiek van de modernistische politieke orde ligt voor Frissen in de aanvaarding van tragiek en noodlot en het daarmee op een passende wijze omgaan. In plaats van verlossing (populisme) of voltooiing (modernisme) houdt dat 'verzoening' in met de tragiek, de feilbaarheid van het menselijk handelen, het onvolmaakte. "Omdat we moeten handelen, gaat het om een heroïsche aanvaarding door het fatalisme als moedig perspectief en elegantie en hoffelijkheid als omgangsvorm te hanteren." (189). Dit betekent dat

‘Fatalisme is een beleidsbenadering die erkent dat de werkelijkheid niet maakbaar is en dat nietsdoen of even afwachten ook een optie is.’

we fatalisme als politieke stijl moeten hanteren. Fatalisme is volgens Frissen ook een beleidsbenadering. Die houdt in dat we durven om ‘op de handen te gaan zitten’. Fatalisme is geen anti-strategie, maar een beleidsbenadering die erkent dat de werkelijkheid niet maakbaar is en dat nietsdoen of even afwachten ook een optie is. Beleid kan het probleem erger maken, overheidsoptreden is potentieel gevaarlijk en daarom is bescheiden optreden belangrijk, aldus Frissen.

Scepsis in plaats van idealen

Om deze vorm van bescheiden bestuur te leren hanteren is naast fatalisme als grondhouding nodig dat politiek en bestuur zich niet meer laten leiden door idealen en hoop. Die zijn gevaarlijk, leiden tot utopische projecten, brengen ons richting een totalitaire staat onder het mom van goede bedoelingen. Frissen introduceert vervolgens een deugdethiek om ons te behoeden voor modernistisch en ‘gulzig’ bestuur. Conservatisme verdient meer waardering, omdat die de niet-maakbaarheid van de samenleving erkent, de individuele vrijheid en een realistisch mensbeeld het beste intellectueel waarborgt en het potentiële gevaar van de staat het scherpst inziet. Tegenover de politiek van hoop en idealen, staat de politiek van scepsis en ironie. Dat zijn houdingen die leren om te gaan met de tragiek en ons bewaren voor megalomane utopische projecten.

Pijnlijke lessen, maar hoe nodig?

Frissen houdt politiek en bestuur een uiterst pijnlijke spiegel voor. We zijn geobsedeerd door maakbaarheid en kunnen (en willen) ons niet verzoenen met tragiek. Dat resulteert in een doldraaiende machinerie van beleidsinterventies. Ook geeft hij lessen in bescheiden bestuur. Frissen geeft met zijn analyse hoe populisme de politieke orde uitdaagt en dat politiek bij uitstek ook symbolisch is een voortreffelijke les aan politici in hoe ze (niet) moeten omgaan met populisme en wat de zwakte van hun eigen benadering is. Met fatalisme schetst Frissen een perspectief voor politiek en bestuur om te ontsnappen aan modernisme en populisme en om recht te doen aan de realiteit.

De vraag is wel hoe nodig de hardheid van de lessen in fatalisme zijn. Ongetwijfeld is de politiek van verlossing en voltooiing hardnekkig en problematisch. In Frissens fatale kritiek blijft er echter wel

heel weinig positieve erkenning voor het openbaar bestuur over. Het is onmiskenbaar dat de moderniteit veel goeds heeft gebracht. De kritiek is te ongenadig – om maar in de terminologie van verlossing en verzoening te blijven.

Is het christendom idealistisch?

Frissen stelt verder al te gemakkelijk het christelijke denken op een lijn met het modernistische denken. De modernistische politiek ziet hij als seculiere variant van het christendom, waarin het volmaakte niet voor het hiernamaals, maar nu al realiseerbaar is. Dit doet geen recht aan het anti-utopische denken van het christendom. Christelijke denkers zijn altijd kritisch geweest op heilsverwachtingen voor deze aardse werkelijkheid door optreden van mensen en overheden. Bovendien biedt het christelijke denken bijzonder veel handvatten om met tragiek om te gaan, met de niet-maakbaarheid van de werkelijkheid. De hoop op het Koninkrijk van God, de erkenning van de gebrokenheid van de wereld door de zonde, de beperkte rol van de staat – het zijn allemaal perspectieven voor bescheiden bestuur. Dat Frissen daarin geen heil ziet is een keuze, maar het geeft weinig pas om dat in een rijtje met populisme en modernisme af te serveren. Fatalisme is dus niet het enige productieve perspectief.

Mandela

Kortom, de analyses zijn waardevoller dan de oplossingsrichting. Pleidooien voor ironie, scepticisme en fatalisme doen wel recht aan de menselijke conditie van tragiek en de gebroken werkelijkheid, maar geen recht aan het hoopvolle perspectief van herstel dat het evangelie aanreikt. Hoop leidt niet direct tot utopisch handelen en is ook niet altijd gevaarlijk – denk aan Mandela. De christelijke politiek heeft zijn eigen repertoire om bescheiden bestuur vorm te geven – als we de postmoderne kritiek nodig hebben om dat te herontdekken is dat pijnlijk en beschamend, maar wel de moeite waard. ■

Auteur

Robert van Putten MSc is bestuurskundige en als gastonderzoeker verbonden aan het WI. Hij doet onderzoek naar de participatiesamenleving en overheidsoptreden.

Het privatiseringsverdriet van Nederland

DOOR GEERT JAN SPIJKER In het vorige maand verschenen boek *De terugkeer van het algemeen belang* geeft Eerste Kamerlid Roel Kuiper een beeld van de gevolgen van de privatiseringspolitiek van de afgelopen dertig jaar, onder meer voor de NS, de KPN en de energiesector. Staatsbedrijven werden verkocht, publieke dienstverlening overgeheveld naar de markt en de bedrijfsmatige overheid verscheen op het toneel. Door het op afstand zetten van overheidsdiensten verloor de politiek invloed en raakten burgers gedesoriënteerd.

Privatiseringspolitiek bracht een revolutie in de verhouding tussen overheid, markt en samenleving. Het heeft gevestigde patronen van zeggenschap en gemeenschappelijk overleg veranderd en meer onbehagen en meer Europa gebracht dan menigene lief is. De burger verloor met de politiek grip op het publieke domein. De Nederlandse democratie werd een 'transactiedemocratie' met veel aandacht voor de eisen van de markt en onvoldoende oog voor de belangen van de burger. Die burger is daarop gaan reageren. Er is privatiseringsverdriet over de teloorgang van publieke zeggenschap over de eigen samenleving.

In het boek analyseert Kuiper de gevolgen van privatiseringspolitiek en schetst hij een politieke route voor de toekomst. Wat waren de cruciale momenten in de besluitvorming? Welke rol speelde Europa in het beleid van verschillende kabinetten? Wat betekende privatiseringspolitiek voor de samenleving, de economie en het bedrijfsleven

in Nederland? Volgens de auteur moeten politici weer durven kiezen voor het algemeen belang in het besef dat burgers en overheden samen bouwen aan een politieke gemeenschap. De rol van de Interne Markt moet kritisch worden getoetst en publieke waarden moeten terugkeren. 'Dat vergt een politiek idee van Nederland en onszelf. Als het tekort van Nederland is dat dit is gaan ontbreken, dan is nu het moment aangebroken onszelf opnieuw uit te vinden'.

Roel Kuiper (1962) is fractievoorzitter van de Senaatsfractie van de ChristenUnie. In 2011-2012 was hij voorzitter van de Parlementaire Onderzoekscommissie van de Eerste Kamer, die onderzoek deed naar de privatisering en verzelfstandiging van overheidsdiensten. Het rapport van deze commissie *Verbinding verbroken?* verscheen in 2012. De conclusies en aanbevelingen zijn door de Eerste Kamer en vervolgens door de regering overgenomen.

Koop nu met korting
van €17,90 voor €15,-

Roel Kuiper
De terugkeer van het algemeen belang
Amsterdam: Van Gennep B.V.
ISBN: 9789461642622
373 pagina's
€ 17,90

"Dit boek zou op het nachtkastje moeten liggen van iedere parlementariër, ieder lid van Provinciale Staten of gemeenteraden."

Marc Chavannes (NRC-columnist)

Actienummer 902-09208
Actie loopt van 19-04-2014 t/m 19-07-2014

De Europese karavaan trekt verder

DOOR GUIDO HOOIVELD De Nederlandse politiek was jarenlang bijna eensgezind voorstander van de Europese integratie. In de jaren negentig van de vorig eeuw ontstonden de eerste barsten in de pro-Europese houding. Tegenwoordig zijn de meeste politieke partijen eurosceptisch. De realiteit van de Europese integratie leidt er echter toe dat een meerderheid van het parlement verdere integratie toch steunt.

Tijdens de partijraad van de VVD in september 1991 deed haar politiek leider Frits Bolkestein opmerkelijke uitspraken over de Europese integratie. Hij liet weten zich te verzetten tegen de communautarisering van het buitenlands- en veiligheidsbeleid van de lidstaten van de toenmalige Europese Gemeenschap. Dit beleid moest voorwerp blijven van samenwerking tussen de regeringen van de lidstaten. Ook was het zaak, aldus Bolkestein tegen zijn partijgenoten, dat Nederland niet langer streefde naar een federaal Europa. Het einddoel van de Europese integratie behoorde een confederatie te zijn met op economisch gebied bepaalde federale eigenschappen. Uit het vorig jaar verschenen boek *Verloren consensus. Europa in het Nederlandse parlementair-politieke debat 1945-2013* blijken deze uitspraken van Bolkestein een belangrijk keerpunt te zijn geweest in het denken in Nederland over Europa. De VVD-leider doorbrak hiermee de jarenlange eensgezindheid die in bijna de hele Nederlandse politiek over de Europese integratie bestond.

Waterscheiding

Verloren consensus, dat meerdere auteurs heeft, ziet de jaren 1990 en 1991 als een waterscheiding in de opvattingen van de Nederlandse politieke partijen over Europa. Het was het begin van een eurosceptische houding in het parlement. Daarmee kwam een einde aan de jarenlange omhelzing van Europa. In de jaren vijftig van de vorige eeuw hadden alle grote politieke partijen zich achter het ideaal van de Europese integratie geschaard. KVP

en PvdA waren direct na de Tweede Wereldoorlog al kampioenen Europese integratie. Bij de ARP, CHU en de VVD bestonden aanvankelijk aarzelingen. Vanwege de dreiging van de Sovjet-Unie en de realiteit van de Europese integratie in de praktijk gaven deze drie partijen echter hun aarzelingen op. Verzet in het parlement tegen de pro-Europese politiek van de Nederlandse regering kwam uit de marge, in eerste instantie alleen van CPN en SGP. Bij deze twee partijen voegden zich de kleine linkse en de kleine christelijke partijen die vanaf de jaren zestig hun opwachting in de Tweede Kamer maakten.

Voorwaardelijkheidsdenken

Bolkestein kreeg na 1991 zijn partij mee in zijn kritische benadering van de Europese eenwording. Al eerder had een politieke partij kritiek op Europa gehad, zij het dat die kritiek van tijdelijke aard was (in die zin was de eensgezindheid over Europa al een keer eerder doorbroken). In de jaren zestig en zeventig ontstond als gevolg van de beweging Nieuw Links binnen de PvdA de opvatting dat de Europese Gemeenschap een kapitalistisch orgaan was. De Europese integratie voltrok zich ten koste van de zwakkeren en de Derde Wereld. Verdere integratie zou volgens de PvdA alleen mogen gebeuren op voorwaarde dat Europa zich ontwikkelde in sociaal-democratische en progressieve richting. Dit standpunt werd aangeduid als het zogenaamde 'voorwaardelijkheidsdenken'. In de praktijk bleek dit denken vooral retoriek te zijn. In de jaren 1973-1977 zat de PvdA onder leiding

van premier en partijgenoot Joop den Uyl in de regering. De PvdA-fractie in de Tweede Kamer liet zich in die jaren kritisch uit over Europa. Maar PvdA-minister Max van der Stoep van Buitenlandse Zaken gaf geen krimp: "Ik ga niet met mijn eigen partijprogramma in de achterzak naar Brussel." Zonder dat de PvdA-fractie doorbeet bleef het kabinet-Den Uyl de Europese integratie onverkort steunen. De partijelite omhelsde het voorwaardelijkheidsdenken niet. Uiteindelijk stierf het een zachte dood. Begin jaren tachtig maakte de PvdA weer onderdeel uit van de Haagse consensus over Europa.

Supranationaal

In de periode 1950-1990 vallen twee hoofdlijnen in het Europabeleid van de Nederlandse regering te ontdekken. Nederland was voorstander van integratie op economisch terrein. Die integratie behoorde zich langs supranationale weg te voltrekken, dat wil zeggen dat er bovenstatelijke, Europese instituties en regelgeving moesten ontstaan. Dit was de beste garantie voor de voor Nederland zo belangrijke onderlinge vrijhandel tussen de lidstaten. Een Europa op supranationale leest geschoeid hield bovendien de hegemoniale aspiraties van Duitsland en Frankrijk onder controle. Economische integratie was dus belangrijk voor Nederland, maar de Europese Gemeenschap moest zich daartoe ook beperken. De regering stond op het standpunt dat de Europese veiligheid en defensie het beste af waren via de NAVO en de betrokkenheid van de Verenigde Staten. Op deze gebieden mocht geen zelfstandig Europees beleid ontstaan omdat dit afbreuk zou doen aan de Atlantische cohesie.

Welwillende volgzzaamheid

Bijna het gehele parlement steunde in de periode 1950-1990 de hierboven beschreven Europese politiek van de regering. In de jaren vijftig was het enthousiasme van de parlementsleden voor Europa zelfs groter dan bij de regering. Volgens de auteurs van het slothoofdstuk van *Verloren consensus* zijn er in de periode 1950-1990 in het parlementaire debat over Europa twee constanten vast te stellen. Bij de behandeling van Europese verdragen en akten klaagden de politieke partijen altijd dat de integratie niet ver genoeg ging. De regering verweerde zich hiertegen door te wijzen op de opstelling van andere landen. Die wensten niet verder te gaan. Maar

ondanks het geklaag gaf de Tweede Kamer steevast haar goedkeuring aan de verdragen en akten.

Een andere constante in het partijpolitieke debat was de kritiek op en de zorg over het Europese democratische gat: de tekortschietende democratische controle op de Europese wet- en regelgeving. De directe verkiezing van het Europese Parlement sinds 1979 en de uitbreiding van bevoegdheden van dit gremium waren in dit opzicht verbeteringen, maar onvoldoende om de kritiek en de zorg van de Nederlandse politiek weg te nemen.

Ondertussen vond de burger het Nederlandse Europabeleid en de opvattingen van de politieke partijen daarover wel best. Europa kon op een positief oordeel rekenen. Maar echt enthousiast over Europa werden de Nederlanders ook niet. Hun houding valt volgens genoemde auteurs daarom te typeren als welwillende volgzzaamheid (permissieve consensus).

Pim Fortuyn: ook burger wordt sceptisch

De aansteker van de eurosceptis, Frits Bolkestein, legde in 1998 het leiderschap van de VVD neer en verdween naar de coulissen van de Nederlandse politiek. Critici smaalden dat hij wel had geblaft maar niet gebeten. De VVD was als het er op aankwam het pro-Europese beleid van de regering blijven steunen. Volgens *Verloren consensus* wordt Bolkestein hiermee geen recht aangedaan. Hij ontmantelde de eensgezindheid over de communautarisering en op de lange termijn beïnvloedden zijn eurosceptische ideeën wel degelijk de houding van de Nederlandse regering ten aanzien van Europa.

De VVD was weliswaar in de jaren negentig over Europa de meest uitgesproken kritische partij, maar ook binnen andere partijen groeide de sceptis over Europa. Zo niet bij het grote publiek. Dat bleef, zij het onverschillig, voorstander van Europa. In het slothoofdstuk van *Verloren consensus* kunnen we lezen dat door het optreden van Pim Fortuyn aan het begin van de twintigste eeuw ook de burger kritisch werd over de Europese integratie. En hoewel Fortuyn in mei 2002 door moord om het leven kwam, was het anti-Europese zaad wel definitief gezaaid. Het onbehagen over de dure euro, de uitbreiding van de EU en de nettobetalerspositie van Nederland versterkten

‘De Zuid-Europese schuldencrisis die in 2009 ontstond, doorbrak opnieuw de Haagse consensus.’

de Europascepsis onder de bevolking. Het was daarom geen wonder dat de Nederlandse kiezer in 2005 de Europese grondwet afwees.

Banken- en schuldencrisis

Gek genoeg vond er na de verwerping van de Europese grondwet een depolitisering van het debat over Europa plaats. Van de kant van de regering was het oorverdovend stil en de Tweede Kamer besloot het Verdrag van Lissabon, dat in 2007 in de plaats kwam van 'de Europese Grondwet', niet aan een referendum te onderwerpen. De in 2008 uitgebroken bankencrisis versterkte zelfs kortstondig het depolitiserende klimaat. Er was kamerbrede steun en waardering voor de gecoördineerde aanpak van deze crisis waartoe de lidstaten van de EU besloten. De Zuid-Europese schuldencrisis die in 2009 ontstond, doorbrak echter opnieuw de Haagse consensus. De vraag of Griekenland door Europa financieel gesteund moest worden verdeelde de politieke partijen en hield de mensen in het land erg bezig. Ook de opkomst van de anti-Europese PVV zorgde ervoor dat de discussie over Europa opnieuw oplaaide en weer prominent op de politieke agenda kwam te staan.

Met huid en haar

De eurosceptische kiezer en de hete adem van de anti-Europese partijen PVV en SP in de nek dwongen (en dwingen) de middenpartijen tot een kritische koers over Europa. Met de mond beleden zij dat ze tegen verdere uitbreiding waren van de bevoegdheden van de EU. Maar in de praktijk stemden zij sinds het uitbreken van de schuldencrisis in met een verdergaande Europese bemoeienis met de economieën van de lidstaten. Zo is de greep van de Europese Commissie op de begrotingen van de EU-landen versterkt en is er een Europees instituut gekomen dat de nationale financiële toezichthouders controleert. De meerderheid van het Nederlandse parlement heeft zich hier niet tegen verzet. *Verloren consensus* constateert terecht dat de parlementariërs ook geen andere keus hadden. De onderlinge afhankelijkheid van lidstaten is zo toegenomen dat Nederland met huid en haar vastzit aan de in Europees verband geschapen kaders. *Verloren consensus* stelt het onomwonden: er is eigenlijk geen mogelijkheid meer "voor het voeren van een autonoom, 're-nationalistisch' Europabeleid".

RPF en GPV

In dit tijdschrift is het uiteraard interessant om na te gaan hoe *Verloren consensus* schrijft over de ChristenUnie en haar voorgangers, GPV en RPF. Volgens het boek waren deze voorgangers verkleefd aan de natiestaat. Dit betekende niet dat GPV en RPF tegen Europese samenwerking waren, maar deze mocht er niet toe leiden dat de Nederlandse identiteit wazig werd. Van een supranationaal Europa waren beide partijen daarom niet geporteerd. De samenwerking tussen de lidstaten moest bij voorkeur gebeuren op intergouvernementele basis. Gezien hun Europa-standpunt was het niet verwonderlijk dat GPV en RPF tegen het verdrag van Maastricht stemden. Dit verdrag telde namelijk veel supranationale onderdelen, zoals de euro. De realiteit van de Europese integratie maakte beide partijen geleidelijk wel positiever over Europa.

ChristenUnie

De ChristenUnie laat tot op heden op het Europa-dossier een wispelturig beeld zien. Terwijl haar voorgangers nog nooit met een Europees verdrag hadden ingestemd, gaf zij haar goedkeuring aan het verdrag van Nice. Dit uit 2001 stammend verdrag maakte de EU gereed voor de uitbreiding met de Midden- en Oost-Europese landen. Volgens *Verloren consensus* woog voor de ChristenUnie het belang van de toetreding tot de EU van deze voormalig communistische landen zwaarder dan haar bezwaar tegen een supranationaal Europa. De Europese Grondwet kon echter niet op instemming van de ChristenUnie rekenen. Haar politiek leider, André Rouvoet, was in de campagne over het referendum over deze 'Grondwet' zelfs één van de aanvoerders van het verzet ertegen. Tijdens de ratificatie van het verdrag van Lissabon, waaruit de grondwettelijke franje was verwijderd, zat de ChristenUnie in de regering. Zij steunde dit verdrag. Omdat de ChristenUnie tegen de 'Europese Grondwet' was, noemt *Verloren consensus* deze opstelling opvallend. Het boek vermoedt dat de regeringsdeelname de partij op het onderwerp Europa dwong tot het doen van concessies aan haar coalitiepartners CDA en PvdA.

Leningen aan Griekenland

Hoewel de titel aangeeft dat *Verloren consensus* het parlementair en politiek debat over Europa

tot 2013 beschrijft, schenkt het boek slechts tot 2011 aandacht aan de Griekse schulden crisis en de opstelling van de Nederlandse politiek daartegenover. De positie die de ChristenUnie in het debat over de Griekse schulden crisis inneemt, maakt het grillige imago van deze partij met betrekking tot Europa verder duidelijk. Daarom willen wij op deze plek aan deze positie kort enkele woorden wijden. In eerste instantie steunde de ChristenUnie de verstrekking van leningen aan het financieel zieltogende Griekenland. Aan het verlenen van een nieuw pakket leningen aan dit land in 2011 onthield ze echter haar instemming. De landen die Griekenland financieel de helpende hand toestaken, zouden volgens de ChristenUnie hun geleende geld nooit meer terugzien. Daarom was het beter om de Griekse schulden te herstructureren. Vanwege zorg over de slechte financiële situatie van de mediterrane eurolanden liet de partij in 2012 een onderzoek uitvoeren naar de vraag of een opsplitsing van de euro in een Zuid-Europese en Noord-Europese zone mogelijk was. In november van dat jaar verschenen de uitkomsten van dit onderzoek. Volgens deze uitkomsten was een opsplitsing van de euro economisch zeer nadelig, maar een vertrek van Griekenland uit de eurozone was wel goed mogelijk. De ChristenUnie presenteerde vervolgens het idee van een Grieks vertrek in de Tweede Kamer, maar een meerderheid van de partijen wees dit idee beleefd doch beslist af.

Worsteling

De ChristenUnie worstelt met het onderwerp Europa. Dat maakt haar wisselende koers sinds haar bestaan met betrekking tot dit onderwerp wel duidelijk. Behoort deze partij momenteel op veel dossiers tot de 'constructieve oppositie', dat kan niet gezegd van haar opstelling tegenover de Europese aanpak van de Zuid-Europese schulden crisis. Die is zuiver oppositioneel. Deze opstelling kan de ChristenUnie zich veroorloven omdat ze niet nodig is voor een parlementaire meerderheid voor goedkeuring van lastige besluiten om leningen aan Griekenland te verstrekken. Het lijkt erop dat de ChristenUnie op het dossier Europa nog teveel de gevangene is van het verleden. Haar voorgangers GPV en RPF stonden zeer negatief tegen een supranationaal Europa en de euro. Dit verleden van zich afschudden is momenteel blijkbaar een brug te ver. Overigens kan ik me niet helemaal aan

de indruk onttrekken dat het afwijzende standpunt van de ChristenUnie over een Europees optreden met betrekking tot de Zuid-Europese schulden crisis is ingegeven door electorale motieven. De oplossing van de bank- en schulden crisis ligt juist in meer Europa. Dit staat uiteraard haaks op het sentiment onder de kiezer, maar het is de uitdaging voor politieke partijen om hem daarvan te overtuigen.

Overzichtswerk

Terug naar het boek *Verloren consensus*. Het vult een leemte die tot op heden over het onderwerp Europa in de parlementaire geschiedschrijving bestond. Omdat het boek het karakter van een overzichtswerk heeft, zijn de auteurs spaarzaam geweest met het schetsen van achtergronden. Hoewel dat begrijpelijk is, was in een aantal gevallen een stuk verdieping op zijn plaats geweest. Zo blijft de beschrijving van de posities die de politieke partijen tegenover Europa innamen wat aan de oppervlakte steken. Het boek zou aan meerwaarde hebben gewonnen als deze posities verklaard waren uit het ideologische gedachtengoed van de partijen. Bij de weergave van het streven van de Nederlandse regering in de periode 1950-1990 naar een supranationaal Europa was het eveneens goed geweest als zij de spade dieper hadden gestoken. Voor een goed begrip van dit streven zou het mooi zijn geweest als de auteurs de link hadden gelegd met de legalistische traditie die de buitenlandse politiek van ons land sinds de Republiek kenmerkt. Nederland heeft altijd veel belang gehecht aan het internationale recht en de naleving ervan. Bij deze traditie passen bovenstatelijke regels en instituties veel beter dan samenwerking op intergouvernementele basis. Bij deze samenwerking speelt de omvang van de macht van landen een veel grotere rol. Deze kritiek neemt niet weg dat er met *Verloren consensus* een boek ligt dat uitstekend schetst hoe één van de *founding fathers* van de EU zich ontwikkelde tot een kritisch en lastig broertje binnen de Europese familie. ■

Auteur

Guido Hooiveld is historicus en werkt als beleidsmedewerker onderwijs en Wmo bij de gemeente Oldebroek.

Vacatures

Werken bij het Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie? We zijn op zoek naar collega's die zich verbonden weten met onze geloofswaarden en missie en de bevologenheid hebben om de relevantie en zichtbaarheid van de christelijk-sociale politiek te vergroten. Help ons in onze zoektocht: solliciteer of verspreid het nieuws!

BUREAU/COMMUNICATIEMEDEWERKER (0,4 FTE)

(Reageren voor 01-05-2014)

We zijn op zoek naar een bureaumedewerker met een brede, ondersteunende functie. Het zwaartepunt ligt bij communicatiewerkzaamheden (congresorganisatie, nieuwsbrieven, webbeheer, social media, etc.). We zoeken naar een praktische en assertieve collega, die niet vies is van aanpakken, van samenwerking houdt en aan een half woord genoeg heeft.

ONDERZOEKER ECONOMIE A (0,8 FTE, 12 MAANDEN)

(Reageren voor 01-06-2014)

Tegenover een economie waarin groei een doel op zichzelf is geworden, bezinnen wij ons op een alternatief van een 'economie van voldoening'. We zijn op zoek naar een zelfstandige en creatieve onderzoeker, met academisch denkniveau, die ons kan helpen christelijk-sociale ideeën voor een breed publiek toegankelijk te maken en naar de praktijk te vertalen.

ONDERZOEKER ECONOMIE B (0,6 FTE, 6 MAANDEN)

(Reageren voor 01-06-2014)

Waardering van de 'economie van voldoening' vraagt om meer meetinstrumenten dan alleen het Bruto Nationaal Product. We zijn op zoek naar een zelfstandige en creatieve onderzoeker, bij voorkeur met ervaring met welvaart- en welzijnsstatistiek, die het idee van een 'Bruto Nationaal Welzijn'-cijfer praktisch kan uitwerken. Een combinatie van beide onderzoeksprojecten (A en B) behoort tot de mogelijkheden.

Meer informatie op: www.wi.christenunie.nl

OPEN VOOR GOD GEPRESENTEERD

Op donderdag 6 maart jl. presenteerde het WI samen met de TU Kampen het boek *Open voor God. Charles Taylor en christen-zijn in een seculiere tijd*. De bundel bevat bijdragen van Hans Burger en Geert Jan Spijker (de redacteurs van de bundel), en van Hans Schaeffer, Roel Kuiper, Simon van der Lugt, Wim van der Schee en Rob Nijhoff. Zie ook www.wi.christenunie.nl/openvoorgod. Inmiddels is er ook een cursus gegeven over dit boek in samenwerking met AKZplus (www.akzplus.nl).

Beste verkiezingen ooit voor de ChristenUnie op lokaal niveau

DOOR ANJA HAGA, KEES SINKE EN ERIK VAN DIJK De gemeenteraadsverkiezingen van 2014 zijn de succesvolste ooit voor de ChristenUnie op lokaal niveau. In veel gemeenten heeft de ChristenUnie één of zelfs twee zetels winst geboekt. Hiermee is 2006, het topjaar tot nu toe, overtroefd met meer dan 27.000 stemmen. Ten opzichte van 2010, toen we een klein verlies leden, hebben ruim 46.000 mensen meer hun stem uitgebracht op de ChristenUnie. Hiermee is de ChristenUnie in negen plaatsen de grootste partij geworden. Waar heeft de ChristenUnie dit succes aan te danken?

Constructieve houding

De opmars van de ChristenUnie heeft meerdere oorzaken, waarvan we er een paar proberen te duiden. De eerste belangrijke reden voor de groei ligt in de constructieve houding van de partij. Veel fracties krijgen plaatselijk lof van andere partijen, organisaties en kiezers voor hun betrouwbare en gedegen inbreng in de laatste jaren. Simone Kennedy, lijsttrekker in Amersfoort, denkt ook dat de extra twee zetels, waardoor de fractie nu uit 5 raadsleden bestaat, onder andere te danken zijn aan de opbouwende bijdrage van de ChristenUnie. "D66 is de grootste winnaar, maar wij krijgen van hen complimenten voor onze constructieve houding en inhoud", aldus Kennedy.

Serius alternatief

Voor kiezers is de ChristenUnie door deze opstelling een serieus alternatief voor de gevestigde partijen. De partij heeft laten zien dat ze bestuurlijke verantwoordelijkheid kan nemen. Dat blijkt onder meer uit het leveren van veel meer wethouders sinds 2006, de kabinetsdeelname (2007-2010) en

de deelname aan meerdere provinciale colleges sinds 2007. De ChristenUnie heeft duidelijk laten zien dat ze niet wegloopt voor bestuurlijke verantwoordelijkheid en dat waarden kiezers. Ook de huidige steun van de ChristenUnie aan het kabinet, via meerdere akkoorden (zoals het begrotingsakkoord in het najaar van 2013) heeft hier een rol in gespeeld. De ChristenUnie heeft geen opportunistische houding waarin de kiezer wordt gepaaid met loze beloftes, maar bouwt vanuit idealen aan de samenleving en durft hierin ook lastige keuzes te maken. (Opvallend daarbij is dat ook de andere twee 'constructieve' partijen, D66 en SGP, hebben gewonnen.)

Helder profiel

Een tweede oorzaak van de groei zit in de sterkere profilering, waaraan vooral sinds de Tweede Kamerverkiezingen van 2012 hard gewerkt is, op alle niveaus in de partij. Eén van de onderwerpen waar de ChristenUnie zich op profileert, en waar ze tegelijk niet aarzelt om lastige keuzes te maken, is de zorg. De ChristenUnie pakt dit onderwerp niet eenzijdig aan door alleen maar te protesteren tegen de bezuinigingen, maar komt met een eigen visie en denkt constructief mee over de wijze waarop er bezuinigd wordt.

Actieplan Zorg

Tijdens de campagne bleek dit onder andere door de overhandiging van het Actieplan Zorg. Arie Slob: „Zorg gaat allereerst over mensen, dus de menselijke maat moet voorop staan. Dat moet wat ons betreft centraal blijven staan, ook nu veel zorgtaken naar de gemeente gaan.” Om dit te onderstrepen, en vooral als blijk van waardering voor alle 'hardzorgende' hulpverleners in het land, brachten alle Kamerleden en heel veel lokale lijsttrekkers van de ChristenUnie een grote taart met het Actieplan Zorg bij diverse zorginstellingen en

Op 19 maart deed de ChristenUnie in 152 gemeenten zelfstandig en in 38 gemeenten samen met de SGP aan de verkiezingen mee. Totaal 190. In Waddinxveen zit de ChristenUnie in de Protestantse Combinatie Waddinxveen, samen met SGP en de Hervormde Kiesvereniging. Totaal dus eigenlijk 191. Op 19 maart 2014 is de ChristenUnie met ongeveer 50 raadszetels gegroeid.

Top 10 stemmenwinst

1. Zwolle	+ 3.429
2. Apeldoorn	+ 3.028
3. Amersfoort	+ 1.738
4. Utrecht	+ 1.614
5. Den Haag	+ 1.375
6. Hardenberg	+ 1.336
7. Barneveld	+ 1.189
8. Veenendaal	+ 1.144
9. Leidschendam-voorburg	+ 1.071
10. Amsterdam	+ 893

vrijwilligersinitiatieven in het land. Dit actieplan was geen op zichzelf staande actie. In de hele campagne rond de gemeenteraadsverkiezingen nam zorg een prominente plek in bij de ChristenUnie. Dico Bac, lijsttrekker in Zuidplas: "Zorg is een belangrijk thema voor de ChristenUnie. Met mensen op de kandidatenlijst die werken in de zorg hebben we veel kennis in huis over de decentralisaties. In ieder debat kwam het onderwerp zorg wel naar voren, en daar waren we dus goed op voorbereid. Ook de publicaties over zorg en decentralisaties van het Wetenschappelijk Instituut en de Bestuurdersvereniging hielpen enorm in de voorbereiding."

Resultaten geboekt

De ChristenUnie weet met een duidelijke agenda resultaten te boeken. Voorbeelden hiervan zijn het behoud van de kleine scholentoeslag, het openblijven van kazernes zoals die in Assen en de discussie rond strafbaarstelling van illegaliteit. Dit laatste punt raakt de ChristenUnie in het hart. Immers: het gaat erom hoe je tegen mensen aankijkt en met hen omgaat. Als landelijke partij kunnen wij zowel op nationaal als regionaal niveau invloed uitoefenen. De kiezer herkent en waardeert dit. In Utrecht blijkt de ChristenUnie veel stemmen te hebben gekregen in het stembdistrict waarin het Zandpad gelegen is. De gemeente Utrecht gaat bij het Zandpad 32 tijdelijke werkruimtes voor prostituees inrichten. Veel bewoners van de wijk Overvecht zien dit niet zitten en weten zich gehoord door de

Top 10 winst lokale percentage

	2010	2014	winst
1. Renswoude	0%	11,53%	+ 11,53%
2. Lingewaal	19%	28,30%	+ 9,36%
3. Culemborg	5,7%	12,4%	+6,70%
4. Lopik	17,4%	22,5%	+5,10%
5. Hardenberg	20%	25%	+4,99%
6. Zwolle	14,1%	18,9%	+4,78%
7. Best	0%	4,6%	+4,55%
8. Apeldoorn	7,8%	12,3%	+4,45%
9. Vianen	6,5%	10,5%	+4,07%
10. Barneveld	13,7%	17,4%	+3,75%

ChristenUnie. Zowel de Tweede Kamerfractie van de ChristenUnie als veel raadsfracties verzetten zich tegen (raam)prostitutie vanwege de risico's van mensenhandel en uitbuiting.

Campagne Zwolle

Tijdens de campagne moet een partij de aandacht op zich weten te vestigen. Een goed voorbeeld is Zwolle. In de weken voorafgaand aan de verkiezingen protesteerde een blauwe man met tekstborden op het Stationsplein en in de wijk Stadshagen. De man was gekleed in een zogenoemde morphsuit, waardoor hij onherkenbaar was. In de hand hield hij een bord met een voorstel voor verbeteringen in de stad. De man trok, ook op internet, veel aandacht, omdat niemand wist wie hij was. Pas na een week werd bekend dat het om de ChristenUnie ging (zie <http://bit.ly/1fj1haD>). De achterban van de ChristenUnie Zwolle werd niet vergeten in de campagne. Zij kregen een scheurkalender zodat ze mee af konden tellen tot de gemeenteraadsverkiezingen. Op de 78 pagina's van de kalender wordt politieke inhoud afgewisseld met cartoons, puzzels, recepten en Bijbelteksten. Inwoners van Zwolle konden de scheurkalender gratis aanvragen op de website van de partij, of afhalen bij boekhandels. Dat deze wijze van campagnevoeren loont blijkt uit de mooie uitslag in Zwolle. Er hebben zoveel mensen op de ChristenUnie gestemd dat de partij is gestegen van 6 naar 8 zetels, en daarmee de grootste partij is geworden in de raad.

Andere oorzaken

Er zijn nog andere oorzaken van de groei aan te wijzen:

- er is door veel fracties meer geïnvesteerd in netwerken met maatschappelijke organisaties
- er waren in veel gemeenten grotere en professionelere campagneteams dan ooit.

Hopelijk kunnen we met een uitgebreidere evaluatie nog meer oorzaken en succesfactoren boven water halen. Dat kan ons helpen bij de inzet voor de volgende verkiezingen: voor het Europees Parlement op 22 mei 2014 en voor de Provinciale Staten en Waterschappen in maart 2015.

Grootste

In de periode 2010-2014 hadden we voor het eerst één fractie met 8 zetels: Veenendaal. Sinds 19 maart 2014 hebben we 8 zetels in vier gemeenten: Veenendaal, Bunschoten, Hardenberg en Zwolle. In Hardenberg is de ChristenUnie niet de grootste partij, in de andere drie gemeenten wel.

De ChristenUnie is verder ook de grootste partij in:

- Oldebroek
- Elburg
- Zwartewaterland
- Lingewaal
- Kampen
- Harderwijk

Sommige combinaties waarin de ChristenUnie zit zijn ook de grootste fractie in hun gemeente:

- Sliedrecht (samen met SGP)
- Waddinxveen (in de combinatie PCW)

De ChristenUnie is de positie van grootste partij kwijtgeraakt in Hattem, Urk en Putten. In Urk moesten we de eerste plek aan de SGP afstaan, in Putten aan 'Wij Putten'. In Hattem zakte de ChristenUnie van de 1e naar de 4e positie (met vijf partijen in de raad). In Hattem en Putten was de ChristenUnie in 2010 voor het eerst de grootste geworden, maar is ze die positie nu dus weer kwijtgeraakt.

Verlies

Slechts in 9 gemeenten hebben we een zetel verloren (maar dat maakt het voor de betrokkenen niet minder pijnlijk):

- Bussum (de enige zetel kwijt ...)

- Menterwolde (de enige zetel kwijt ...)
- Hardinxveld-Giessendam (van 4 naar 3 zetels; we kwamen 1 stem te kort ...)
- Den Helder (van 2 naar 1)
- Hattem (van 4 naar 3 zetels)
- Hoogezand-Sappemeer (van 2 naar 1)
- Kampen (van 7 naar 6)
- Nunspeet (van 5 naar 4)
- Putten (van 5 naar 4)

Als we kijken waar de ChristenUnie het sterkst achteruit is gegaan in het lokaal behaalde percentage, dan staat Hattem bovenaan met -8,3% (van 26,3 naar 17,9%). Daarna Den Helder met -3,2%. Daarna volgen Nunspeet, Ten Boer, Appingedam, Alblas-serdam en Urk (van 26,3 naar 24,1%). Bij de overige dalers bleef het verschil onder de 2%.

Tot slot

We mogen dankbaar zijn met deze uitslag. Het was een uitslag waar we op hadden gehoopt, maar die uiteindelijk boven verwachting was. We hopen en bidden dat we met al deze mensen tot zegen van de steden en dorpen in Nederland kunnen zijn. ■

Disclaimer: bovenstaande gegevens zijn op basis van de voorlopige uitslagen, zoals wij die verzameld hebben via de landelijke media. Door emails, gemeentelijke websites en andere bronnen zijn in-tussen een aantal fouten gecorrigeerd, maar 100% correct is het waarschijnlijk nog niet.

Auteurs

Anja Haga is adviseur bestuurders, Kees Sinke is medewerker projecten (waaronder het beheren van de verkiezingsuitslagen) en Erik van Dijk is hoofd van de afdeling Opleiding & Advies en campagnemanager. De auteurs zijn allen werkzaam op het partijbureau van de ChristenUnie.

1 zetel winst

van 0 naar 1 zetel

VOOR HET EERST
Best
Leidschendam-Voorburg
Renswoude
Schiedam

HEROVERD (na verlies van zetel in 2010)
Binnenmaas
Eindhoven
Den Haag
Haarlem
Pekela

van 1 naar 2 zetels

2E ZETEL HEROVERD (na verlies van zetel in 2010)
Emmen
Meppel
Scherpenzeel
Utrecht
Woudenberg

van 1 naar 2 zetels (vervolg)

DOORGEPROEID van 0 in 2006 naar 1 in 2010 en 2 in 2014
Rhenen
Strijen (in 2010 zelfstandig, nu samen met SGP)

IN 2006 EN 2010 OP 1 ZETEL, NU NAAR 2
Aalten
Almelo
Arnhem
Delft
Deventer
Maassluis
Midden-Drenthe
Nieuwegein
Pijnacker-Nootdorp
Soest
Tynaarlo
Tytsjerksteradiel
Vianen
Zaandijk

van 2 naar 3 zetels

IN 2010 VERLOREN ZETEL HEROVERD
Bedum
Dronen
Ridderkerk
Wierden
Zaltbommel
Zeewolde

IN 2006 VERLOREN ZETEL HEROVERD
Dantumadiel
Enschede
Ommen
Vlaardingen

VOOR HET EERST NAAR DRIE ZETELS
Epe
Gorinchem
Huizen
Leusden
Lopik
Tholen

van 3 naar 4 zetels

Elburg
Goes
Gouda
Heerde
Lingewaal Bijzonder: zij gingen in 2010 (tegen een licht dalende trend in) van 2 naar 3 zetels en groeiden nu door naar 4.

van 4 naar 5 zetels

Assen
Borsele
Noordoostpolder
Smallingerland
Veere
Zwijndrecht

van 5 naar 6 zetels

Harderwijk
Nijkerk

2 zetels winst

van 1 naar 3 zetel

Culemborg (extra bijzonder als je beseft dat zij in 2010 voor het eerst een zetel haalden ... Van 0 naar 1 naar 3!)

van 3 naar 5 zetels

Amersfoort
Apeldoorn

van 4 naar 6 zetels

Barneveld

van 6 naar 8 zetels

Bunschoten
Zwolle

‘Onze blik is over

INTERVIEW MET STIENEKE VAN DER GRAAF

DOOR GEERT JAN SPIJKER Stieneke van der Graaf komt van oorsprong niet uit Groningen, maar ze kan de provincie 'verkopen' als de beste. Als ik het Provinciale Statenlid op een zomerse lentedag bezoek in het provinciehuis, krijg ik direct een rondleiding door het Middeleeuwse gebouw, compleet met toelichting en flyers over 'de orgeltuin van Europa'. Of het nu gaat over de gasbevingen, Europa of ruimte voor boeren, het is duidelijk: hier is een politica aan het woord die haar boodschap enthousiast en overtuigend weet te brengen.

© Amo fotografie

Waarom heb je destijds voor de ChristenUnie gekozen?

Allereerst vanwege de cultuur. De ChristenUnie is een zelfkritische partij, waar mensen hun eigen handelen onder de loep nemen. Dat scherpt me. Ook de onderlinge bemoediging vind ik mooi. Daarnaast de inhoud: het samen het goede zoeken, de zorg voor elkaar en voor de schepping. Politiek is daarbij een middel, geen doel. Verantwoordelijkheid nemen kan op allerlei manieren in de samenleving, politiek is daar een van.

Was het een bewuste keuze om op de lijst te gaan voor de Europese verkiezingen?

Ja, ik vind de EU uitermate boeiend. We hebben hier nu al zo lang vrede en stabiliteit, erg bijzonder. Mensen uit andere delen van de wereld komen hierheen om te kijken hoe wij, met al die cultuurverschillen, in redelijke harmonie kunnen samenleven. We moeten wel - ook als ChristenUnie - goed nadenken over de positie van de EU in de wereld. Waar staan we nu? En wat betekent de opkomst van China en andere landen? Passen zij zich aan ons aan of gebeurt er wat anders? Wie bepaalt de spelregels in de 21e eeuw? Oekraïne is echt een test voor de EU.

De EU speelt ook een belangrijke rol als het gaat om grensoverschrijdende regio's.

Hoe speelt dat hier?

Vanuit de regio Noord-Nederland onderhouden we nauwe banden met Duitsland. Onze blik is heel bewust over de grens gericht, steden als Hamburg en Bremen liggen vlakbij. We werken bijvoorbeeld aan een snelle treinverbinding met deze steden. Dat grotere perspectief, dat grensoverschrijdende denken dat je wel in Brussel aantreft, mis ik in

de grens gericht'

Den Haag. Het lijkt soms wel of men daar denkt dat de wereld stopt bij de grens. Er zit veel kracht en potentie in deze regio, daarvan ben ik onder de indruk. Toch moet het Noorden vaak hard werken om haar positie onder de aandacht te brengen in de Randstad. Dat is natuurlijk een verhaal van alle tijden, maar afgelopen periode viel het weer bijzonder op, rond de gasbevingen.

Hoe hebben jullie dat gebeuren ervaren?

Het kostte heel veel moeite om het voor het voetlicht te brengen. Ik kan wel zeggen dat de ChristenUnie vooropliep bij het agenderen van dit thema, mede dankzij een goede samenwerking met de Tweede Kamerfractie. De media zijn ook heel belangrijk geweest. De politiek in Den Haag was verder vooral volgend, men beseft niet hoeveel impact dit allemaal heeft op veel Noord-oost-Groningers. Huizen met scheuren in muren, gestutte gevels, mensen die hun bed verplaatsten uit angst voor vallende stenen. Echt ernstig. Mensen hebben veel gevoelens van onzekerheid en onveiligheid. Om over waardevermindering van huizen maar te zwijgen.

Hoe moet het nu verder?

Het is duidelijk dat vermindering van de gaswinning harde noodzaak is. Dat had uit voorzorg al eerder moeten natuurlijk. Maar de regering deed heel lang niks. Minister Kamp is hier veel geweest, en dat is goed. Maar zijn luisteren zette hij niet om in daden. Nu is er dan een pakket, weliswaar een jaar te laat. Dat er afgelopen jaar meer gas gewonnen is dan het jaar ervoor heeft veel kwaad bloed gezet. Begrijpelijk. De enige oplossing voor nu is: minder gas winnen uit het oogpunt van veiligheid. En verder, we moeten hard gaan nadenken over wat we economisch willen met dit gebied over twintig jaar, als het gas op is.

In 2015 zijn de Provinciale Staten verkiezingen. Misschien een beetje vroeg om er over te beginnen, maar: valt er wat te kiezen? Hoe politiek is de provincie eigenlijk?

Toen wij halverwege de termijn konden gaan meebesturen in Groningen hebben we doelbewust voor een aantal onderwerpen gekozen waarmee we resultaten konden boeken. Zo hebben we aandacht gevraagd voor vrijwilligerswerk gericht op armoedebestrijding, denk aan het Leger des Heils,

Present en Stichting Leergeld. Ook hebben we een investeringsfaciliteit voor het MKB geregeld: kleine bedrijven zijn de motor van de Groningse economie en het is voor hen erg moeilijk om leningen te krijgen bij banken. Verder hebben we bereikt dat er grootverbruikerskortingen voor leerlingenvoer naar alle middelbare scholen kwamen en dat de bevolking mee gaat profiteren van de opbrengsten uit windenergie in hun omgeving. En tot slot - en daar ben ik in het bijzonder trots op - hebben we een doorbraak in de landbouwsector bewerkstelligd.

Vertel.

Groningen kent van oudsher veel polarisatie rond de landbouw: de stad tegenover de ommelanden, arbeiders tegenover de grootgrondbezitters. Door beperkende maatregelen van de voornamelijk linkse meerderheid zijn de boeren nogal in het nauw gedreven. Zij hebben direct na de vorige verkiezingen alle landbouwbedrijven 'op slot' gezet. Daardoor hadden boeren geen uitbreidingsmogelijkheden, terwijl investeren nodig is. Wij hebben er toen aan gewerkt recht te doen aan zowel ruimte voor boeren als aan verduurzaming om zo uit de ontstane impasse te komen.

Staat men open voor de omslag naar een ander soort landbouw?

Zeker, ik merk dat veel jonge boeren staan te popelen de nieuwste kennis en technieken toe te passen, maar daar moeten ze wel de mogelijkheid voor krijgen. We zijn heel blij dat we na veel en lang praten met alle partijen een doorbraak hebben bereikt. Met het zogenaamde 'Groninger verdienmodel' hebben we de hectaregrens omhoog gekregen in ruil voor investeringen gericht op een innovatieve en duurzame landbouw. Daar konden alle partijen mee leven en dat wordt nu uitgewerkt. Eerst voor melkveebedrijven, maar we willen dit uitbreiden tot kippen- en varkenshouders. ■

Personalia

Mr. Stieneke van der Graaf is fractievoorzitter van de ChristenUnie in de Provinciale Staten Groningen. De ChristenUnie heeft in Groningen drie zetels en levert een Gedeputeerde. Van der Graaf staat ook derde op de ChristenUnie-lijst voor de komende EP-verkiezingen.

Gratis nulmeting

DOOR ANNERIEKE PRUIM EN RIEKE ELSENBROEK Als je net geïnstalleerd bent als raadslid, komt er veel nieuws op je af. Ook als je je goed op je taak hebt voorbereid. In de praktijk blijkt het misschien toch erg lastig om draagvlak voor je voorstel te krijgen, of debatteer je niet zo flitsend als je je had voorgesteld.

Je bent zo druk met de volle raadsagenda dat je eigenlijk geen tijd hebt voor werkbezoeken terwijl je je juist had voorgenomen om niet zo'n raadslid te zijn dat zich alleen in campagnetijd aan de kiezer laat zien... Kortom, de praktijk is weerbarstig.

Het begin van een nieuwe raadsperiode is een goed moment om de ChristenUnie Competentiemeter in te vullen. Dit zou je kunnen zien als een soort nulmeting. Na het invullen van de competentiemeter ontvang je een rapport waarin je twee best ontwikkelde competenties staan aangegeven, én je twee minst ontwikkelde competenties. Bij

deze vier competenties krijg je ontwikkeltips. Wanneer je de competentiemeter invult als raadslid, worden die competenties gemeten die voor een raadslid belangrijk zijn.

De competentiemeter is onlangs vernieuwd: per competentie zijn meerdere niveaus aangebracht. Van een wethouder wordt bijvoorbeeld nu eenmaal een ander niveau van onderhandelen verwacht dan van een raadslid. Ook nieuw is de mogelijkheid voor een 360°-feedback. Dit betekent dat je een aantal mensen (die jou goed kennen in je functioneren) vraagt de competentiemeter over jou in te vullen. Hiermee ontstaat een breder beeld van jouw competenties.

Binnen het ChristenUnie Opleidingscentrum ontwikkelen we het competentiegericht leren steeds verder. Dat betekent dat er meer mogelijkheden komen om specifiek aan die competentie te werken die je verder wilt ontwikkelen. Dat kan bijvoorbeeld door een cursus te volgen, maar het kan ook betekenen dat je door een ervaren raadslid wordt gecoacht, al dan niet in combinatie met het uitvoeren van praktijkopdrachten.

Op deze manier wordt leren effectiever. Je besteedt je tijd vooral aan het bereiken van jouw specifieke leerdoel. Wanneer je overspoeld wordt door het raadswerk, zoals beschreven in de situatie hierboven, geeft de uitkomst van de competentiemeter richting. Je weet dan wat je wilt verbeteren en kunt daar gericht mee aan de slag. Wanneer je na een jaar de competentiemeter weer invult, zul je zien dat je hoger scoort op de competentie waarmee je aan het werk bent gegaan. ■

Het invullen van de competentiemeter is gratis.

Dus ga snel naar:

www.christenunie.nl/opleiding/competenties

En log in op de site om de competentiemeter in te kunnen vullen. In het rapport dat je krijgt, vind je de informatie voor het aanvragen van de 360°-feedback. Voor deze 360°-feedback vragen we een kleine vergoeding (10 euro) die je vooraf betaalt via internetbankieren.

Houd www.christenunie.nl/opleiding in de gaten voor het complete cursusaanbod van 2014-2015.

ChristenUnie
Opleidingscentrum

Auteurs

Annerieke Pruim is coördinator Talent,
Rieke Elsenbroek is coördinator Opleiding.

Column

Het recht om raar te zijn

DOOR EPPO BRUINS, HOOFDREDACTEUR

Laatst zat ik op mijn werk aan de lunchtafel te praten over koetjes en kalfjes. Zoals dat gaat aan de lunch ging het al gauw over "Dat is toch niet meer van deze tijd...", "In een moderne democratie..." en "Een weldenkend mens...". Men had nogal een mening over hoe het in een modern en beschaafd land anno 2014 hoort te zijn. Het gemak waarmee men de communis opinio poneerde, stoorde mij. Ik weet niet wat me bezielde, maar ik zag een hoenderhok en kreeg een onbedwingbare behoefte een knuppel daarin te gooien. Onverstandig natuurlijk, maar het gebeurde.

Bewijs van beschaving

De avond daarvoor had Nieuwsuur een item met de kop 'Abortuswet werpt Spanje terug in de tijd'. Ik wierp op dat ik die kop nogal een aanmatigende keuze vond. Wie zijn wij om Spanje daarop te veroordelen en wie bepaalt of je met een bepaalde beslissing achteruit of vooruit in de tijd geworpen wordt? Ik vertelde dat ik niet begreep hoe een onderwerp dat een generatie geleden in Nederland nog zoveel emoties oproep, tegenwoordig simpelweg als geregeld en afgedaan kon worden beschouwd.

De reactie aan de lunchtafel was zakelijk, begrijpend en behulpzaam: er is in Nederland inmiddels zorgvuldige regelgeving, er zijn uitgebreide protocollen, er is een verplichte bedenktijd en alles is volgens nette processen in de wet vastgelegd. De meerderheid van de bevolking is voor de wetgeving, want we leven in een democratie. *So, what's the problem?*

Het was voor mij duidelijk dat we het hier hadden over zo'n befaamde 'verworvenheid'. Zo eentje waar we als 'weldenkende mensen' trots op zijn. Een bewijs van de vooruitgang en beschaafdheid van ons land.

Niet van deze tijd

Ik deed nog een tweede poging: "Ik begrijp niet dat het onderwerp abortus niet maatschappelijk bediscussieerd wordt. Er worden in Nederland per jaar ruim dertigduizend abortussen uitgevoerd, 150 per werkdag, zo'n 20 per uur, iedere drie minuten één. Terwijl ik oprecht niet begrijp wat het verschil is tussen een baby'tje die nog in de buik zit en eentje die er buiten zit."

Ik merkte dat het onderwerp aan tafel alweer langzaam een andere kant op begon te zoemen. Wat ik zei was vooral raar. En een beetje oninteressant ook. Niet van deze tijd. Niet iets waar je als weldenkende mensen over praat. Ik liet het maar zo.

Na de lunch liep een van mijn collega's met mij terug naar de afdeling. "Dertigduizend? Zei je zonet dertigduizend...?" "Ja," zei ik, "dertigduizend". "Dat kan niet", zei hij, "dat ga ik nazoeken". Bijna wilde hij weglopen, maar na enig aarzelen voegde hij toe: "Als dat zo is, dan is dat best erg."

Het is opvallend hoezeer je als 'niet van deze tijd' wordt beschouwd als je een andere mening hebt dan de meerderheid. Alsof problemen zijn opgelost als de democratische 50%+1 heeft gesproken. Daar zijn we het over eens, dus we hoeven er niet meer over na te denken.

Ik behoud mij graag het recht voor om raar te zijn. Aan de lunchtafel of waar dan ook. Al is het maar om af en toe iemand even aan het nadenken te zetten. ■

‘De westerse democratie verkeert in een onoplosbare crisis en is misschien zelfs stervende. Het fenomeen Geert Wilders vormt van die crisis slechts één van de symptomen.’

Ad de Bruijne, pagina 6

